

Algemeen Tweemaandelijks Tijdschrift
voor Volkskunde

Orgaan van de Koninklijke Bond van
de Oostvlaamse Volkskundigen en van
de Dienst voor Volkskundige Opzoekingen

11^e Jaargang
nr. 3 - 4 1966
mei - augustus

Prijs per nr. 35 F

DRUK. V/H AD. HOSTE, N. V.
GENT

Verkrijgbaar op het sekretariaat, Oscar de Gruyterstraat 36, Gent en op de bibliotheek: Kraanlei 41, Gent.

1. **Oostvlaamse Zanten**, nog voorradig tot zolang de voorraad strekt: 15^e, 19^e jg., 21^e tot en met 31^e jg., 33^e tot en met 39^e jg. tegen 150 F per jaargang. Van de jgg. 1-19 zijn nog enkele losse nummers beschikbaar tegen 50 F per nummer; van de latere jgg. tegen 35 F per nummer.
2. **Jaarboek 1945 (jg. 20) van de Bond der Oostvlaamse Folkloristen**. Prijs: 150 F (leden 100 F).
3. **Inhoudstafel op Oostvlaamse Zanten (Jg. I-Jg. XXV)**, door F. VAN ES. Prijs: 50 F (leden 30 F). **Idem II (Jg. XXVI-Jg. XXXV)**, door F. VAN ES. Prijs: 40 F (leden 25 F).
4. **Geïllustreerd Feestnummer (lustrumnr.)**. Prijs: 25 F (leden 15 F).
5. **Survivances du Passé**, door A. MARINUS (8 p.). Prijs: 12 F (leden 8 F).
6. **Kinderspelen en Liedjes uit het Land van Dendermonde**, door Mw L. BATAILLE-HIEL. Prijs: 80 F (leden 50 F).
7. **Zur Entwicklungsgeschichte des Bauernhauses mit durchgezapften Ankerbalken**, door J. SCHEPERS (10 p.). Prijs: 15 F (leden 10 F).
8. **Register op Gabr. Celis: Volkskundige Kalender voor het Vlaamsche Land**, door Prof. F. M. OLBRECHTS. Prijs: 20 F (leden 12 F).
9. **Bijdrage tot de volkskunde van Moerzeke**, door J. LAUREYS (50 p.). Prijs: 50 F (leden 32 F).
10. **2^e Lustrumnummer 1930-1935**. Prijs: 40 F (leden 24 F).
11. **Dit is die Excellente Kronyke van de Brahmisten**, (over het Teerlingspel), door Emile ANDELHOF. Prijs: 25 F (leden 15 F).
12. **De Groei en de Bloei van de Arteveldefiguur in de Vlaamsche Volksziel**, door Advokaat Jos. VERMEULEN. Prijs: 80 F (leden 50 F).
13. **Waasch Sagenboek**, door F. VAN ES. Prijs: 100 F (leden 60 F).
14. **Het Curieus en Vermakelijk Namenboek**, door Em. ANDELHOF. Prijs: 25 F (leden 15 F).
15. **Folklore en Onderwijs**, door L. HOSTE. Prijs: 12 F (leden 8 F).
16. **August Hendrickx, Vlaams Toneelschrijver herdacht met Bloemlezing uit zijn werken**, door Fr. DE COSTER. Prijs: 25 F (leden 15 F).
17. **Pastoor Constant Duvillers, Folklorist en folkloristische Figuur**, door F. VAN ES. Prijs: 25 F (leden 15 F).
18. **De Wetterse Reuzen**, door Lic. M. DAEM. Prijs: 25 F (leden 15 F).
19. **Sagen uit Noord-Oostvlaanderen**, door Dr. G. DE MEYER. Prijs: 25 F (leden 15 F).
20. **Een Teerlingspel in Gent**, door Lod. LIEVEVROUW-COOPMAN. Prijs: 25 F (leden 15 F).
21. **Spelen mijner Jeugd**, door L. LIEVEVROUW. Prijs: 60 F (leden 35 F).
22. **De Levende Folklore van het Gewest Balegem**, door M. BROECKHOVE. Prijs: 65 F (leden 40 F).
23. **Weerkundige Volkskalender voor het Vlaamse Land**, door M. BROECKHOVE. Prijs: 230 F (leden 140 F).
24. **Doods-, Begrafenis- en Rouwgebruiken in het Arrondissement Dendermonde**, door J. PIETERS. Prijs: 90 F (leden 55 F).
25. **Het Volksleven te Wieze. 1900-1950**, door J. VAN HAVER. Prijs: 100 F (leden 60 F).
26. **Het Hospies der Kinderen Alijn of Alynsgodshuis te Gent**, door E. LUYCKX-FONCKE (met talrijke ill.). Prijs: 40 F (leden 25 F).
27. **De Rivaliteit tussen Aalst en Dendermonde**, door H. VAN HESE. Prijs: 125 F (leden 80 F).
28. **Leerknappen in de kunstambachten te Gent tijdens de 14e en 15e eeuw**, door Marcel DAEM. Prijs: 35 F (leden 22 F).
29. **De folklore van de Hop in Vlaams-België, vroeger en nu**, door Cl. VANHOUCKE. Prijs: 160 F (leden 100 F).
30. **Vrolijke Doodsbrieven vol humor en gal**, door R. VAN DER LINDEN en G. SIMONS (avec un résumé en français) 42 blz. Prijs: 55 F (voor leden 35 F).

Elk bedrag vooraf storten op postrekening nr. 969.46, Bond Oostvl. Volkskundigen, Gent. UITVERKOCHT zijn op dit ogenblik: **Herdenkingsalbum Alf. De Cock — Het Stroodekkersbedrijf** door Cl. Trefois — **Lodewijk De Vriese, Bibliographische studie — De Plattegrondsvormen van z.g. « Frankische » Boerderijtypen en hun geografische Verspreiding in ons Land**, door Cl. Trefois — **De Draak van het Belfort van Gent in de Folklore**, door Cl. Trefois — **De Tinnepotgieterij te Gent**, door J. Boes — **Galerij van Gentsche Typen**, door E. Andelhof — **De Magie van het Poppenspel**, door F. Van Es en anderen — **Devotie tot de Heilige Donatus**, door M. Broeckhove — **Sint-Kristoffel. Legenden. Verering. Verspreiding**, door R. van der Linden.

Lidmaatschap Bond Oostvl. Volkskundigen. Jaarlijkse bijdrage gewoon lid: 150 F; familiekaart: 50 F per gezinslid; buitenland: 175 F; beschermend lid 300 F; steunend lid 500 F. Abonnement op Oostvlaamse Zanten: voor niet-leden (bibl., instellingen, verenigingen, enz.): 175 F per jaargang. P.R. 969.46 Bond Oostvl. Volkskundigen, Gent.

OOSTVLAAMSCHE ZANTEN

ALGEMEEN TWEEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT VOOR VOLKSKUNDE
 ORGAAN VAN DE KONINKLIJKE BOND DER OOSTVLAAMSE
 VOLKSKUNDIGEN & DIENST VOOR VOLKSKUNDIGE OPZOEKINGEN

Redactie : Lic. Renaat van der Linden, Godveerdegemstraat, 15, Zottegem.
 Redactieleden : Lic. Marcel Daem, Dr. René Haeseryn, Maurits Broeckhove.

Ruil & Recensiedienst : Dr. Haeseryn, Bibliotheek, Kraanlei 41, Gent.

Sekretariaat van de Bond : Maurits Broeckhove, Osc. de Gruyterstr., 36, Gent.

Alle stortingen op postrekening : 969.46, Bond Oostvl. Volkskundigen, Gent.

INHOUD

G. WEZE : XXV ^e Verjaring der regering van Z.M. Leopold I. De Gentse feesten	86
O. S. DEPRAET : Duivenmelkerij van de 19e eeuw	97
R. VAN DER LINDEN : Nieuw licht op het Alijnshospitaal	99
R. VAN DER LINDEN : Oude gerechten krijgen de eer te Voorde	100
E. EYLENBOSCH : Volkskundige visie op de oogstarbeid in Duitsland honderd jaar geleden	104

Zoeken en Zanten

Everbeek — Sint-Jozef op herbergbezoek. R.v.d.L.	114
Meer over de « kerscorf ». Jozef Weyns	115
Waasmunster — Meiboomplanting door konfrerie van het H. Kruis. B. Moens	115
Beerzel en Gent — Meiboomplanting 1964 & 1965. Dr. Weyns	116
Mariakerke — Reus Kolle. Marcel Daem	117
Van een oude Gentse almanak. M. Van Wesemael	119

Boekbespreking

Melville Jacobs. Pattern in Cultural Anthropology. P. J. Vandenhoute	120
R. van der Linden. Het Bolspeel in Vlaanderen. Vroeger en nu. M. Broeckhove	122
Nikolaus Kyll. Pflichtprozessionen und Bahnfahrten im westlichen Teil des alten Erzbistums Trier. J. Pieters	124

DIENST VOOR VOLKSKUNDIGE OPZOEKINGEN

O. S. DEPRAET : Duiventorens in Oost-Vlaanderen.	125
--	-----

Oostvlaamse Zanten wordt uitgegeven met steun van v.z.w. Noordstarfonds, Gent.

XXVe Verjaring der Regering

van

Z. M. Leopold I

De Gentse Feesten.

Een belangrijk « Gents dokument » op de
Nationale Tentoonstelling

Leopold I

en zijn tijd.

In het Koninklijk Paleis te Brussel

25 nov. 1965 - 28 febr. 1966

Georganiseerd door de regering ter gelegenheid van
de 100e verjaardag van de dood van de Koning.

België herdacht deze verjaring van het overlijden van Leopold I op een waarlijk koninklijke wijze.

Het prachtig koninklijk paleis te Brussel, bereidwillig door Z.M. koning Boudewijn ter beschikking gesteld, was het schijn dat al de herinneringen uit het leven en de regering van de eerste Belgische monarch inhield. Het is hier onmogelijk de pracht, de enorme verscheidenheid en omvangrijkheid der waardevolle voorwerpen op te sommen, die in dit enige kader, de prachtige salons van het koninklijk paleis, op een kunstzinnige wijze waren tentoongesteld.

In deze enorme verscheidenheid, vooral onder de dokumenten, is ook Gent, de hoofdstad van Oost-Vlaanderen, met een belangrijk stuk vertegenwoordigd.

In de « Spiegelzaal van het paleis » prijkte in een van de talrijke uitstalkasten rechtstaand en opengeslagen, aan de beeltenis van « Leopold de Eerste » het prachtig album :

Herinnering

aen de

Feesten te Gent

31e van Oogst- en 1e van Herfstmaand 1856

Les Fêtes de Gand

31 Aout et 1e Septembre 1856

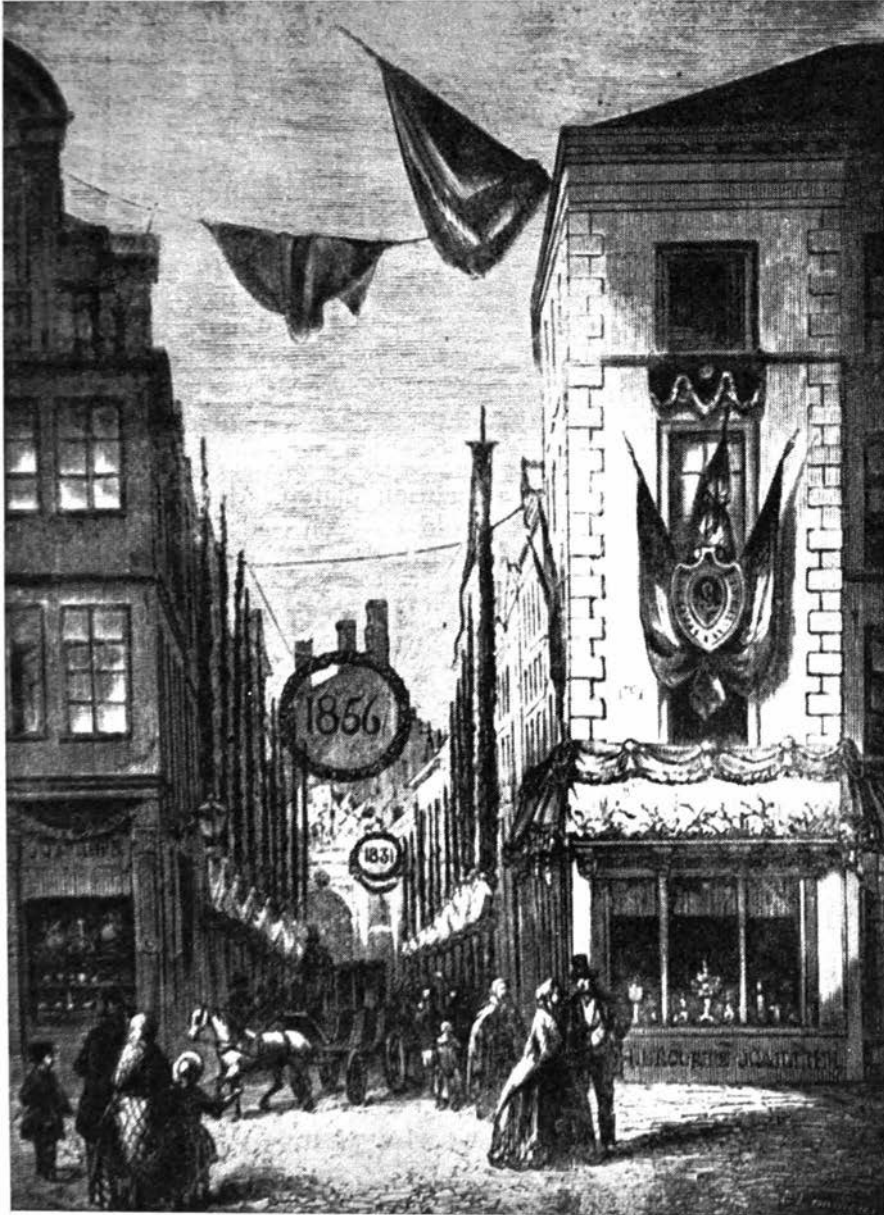
Gent

I.S. Van Doosselaere, drukker-uitgever

1857

Het is een exemplaar in helrode kunstlederen band, meet 29,50 cm × 43,50 cm en het telt 52 blz. Vlaamse en Franse tekst.

In de prachtige catalogus, uitgegeven ter gelegenheid der herdenking aan Leopold I is het album vermeld onder N° 971, als eigendom van het Museum van de Dynastie te Brussel. (Ook het stadsarchief te Gent bezit een exemplaar) Op het omslag in gulden letters « Les Fêtes de Gand – 31 Aout et le Septembre 1856 ». Dit voor wat het werk betreft. Doch vooral de inhoud is voor ons belangrijk.

Feestelijk versierde huizen op de Hoogpoort.

Want wanneer wij over « Gentse Feesten » praten dan denken wij dadelijk aan een volkskundig gebeuren.

Gent genoot de eer, prins Leopold, toen hij uit Londen naar Brussel reisde om onze eerste vorst te worden, een hulde en een erewijn aan te bieden op zijn doortocht te Gent.

In het album lezen wij hoe de prins deze hulde beantwoordt :

« Mijne heeren, ik verwachtte hier zulk onthael niet, als hetwelk gy my doet. Ik kan u niet uitdrukken, hoe gevoelig ik daeraen ben. Sedert de omwenteling heeft de stad Gent — ik weet het — veel geleden in hare nyverheid, maer wanneer ik den pligt zal hebben volbragt, my door de grondwet opgeleid, en het hoofd des nieuwen Ryks zal geworden zyn, zal ik onophoudelyk zorgen voor de welvaart uwer fabrieken, gelyk voor de belangen van heel België. »

Wij zien hoe de prins dadelijk belangstelling toonde voor de nijverheid, wat gelijk staat met het behartigen van de welstand der bevolking.

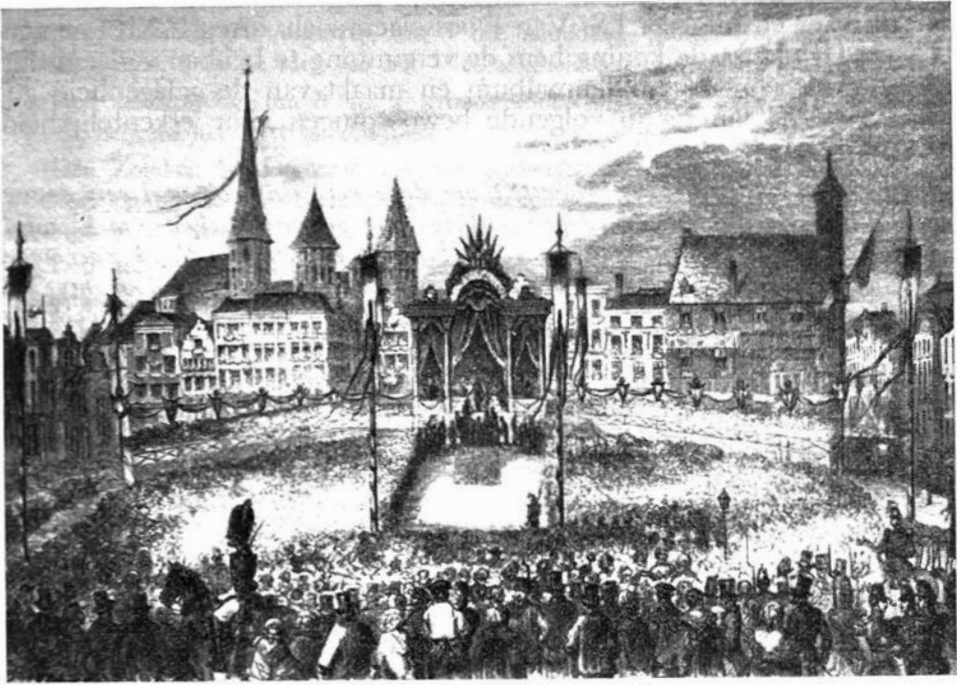
De bevolking der stad Gent heeft die woorden niet vergeten. want toen 25 jaar later, in 1856, Leopold I zijn regeringsjubileum vierde, werden de vorst en zijn familie, tijdens een driedaags verblijf te Gent, schitterende « Gentse Feesten » aangeboden. Vooral over die feesten, die een groot volkskundig karakter hadden, kan een woord worden gezegd.

Het album is verlucht met negentien platen. Als biezonderste vermelden wij : het portret van Leopold I — een oud zicht op de ingang van het Gravensteen — de aankomst der koninklijke familie in de « Oude Zuid Statie » — een prachtig zicht van de rijk versierde huizen op de Hoogpoort, gezien van de zijde der Lange Munt en Groentemarkt — het standbeeld van Jacob Van Artevelde — de Vrijdagmarkt met een prachtige koninklijke tribune, waar de hoge gasten de prachtige stoet, gehouden te hunner ere, zouden in ogenschouw nemen — twee platen van de vroegere dierentuin te Gent — het Belfort — een plaat van de prachtige Venetiaanse stoet die op het water, voorbij het Justitiepaleis, voorbij vaart — om te besluiten met een beeld van het Klein Begijnhof, alwaar de vorsten ook een bezoek brachten.

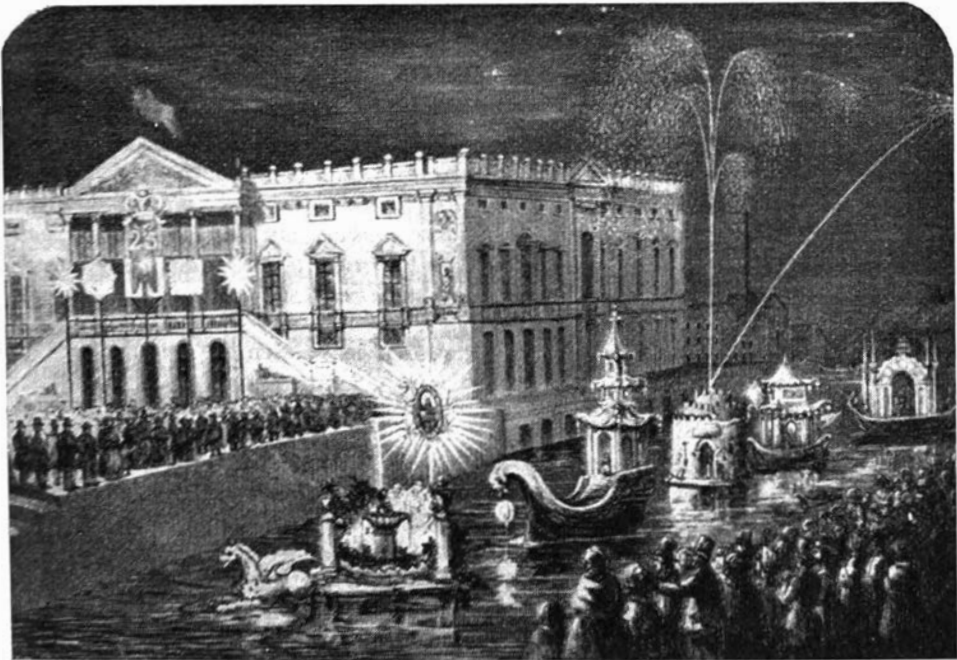
Op blz. 3 van het album lezen wij dat, buiten het ministerie van binnenlandse zaken dat inschreef voor 30 eks., de prov. Oost-Vlaanderen voor 67 eks. en de stad Gent voor 100 eks. — er ook tal van « Gentse Maatschappijen » ingeschreven hadden waaronder :

De maatschappij « La Concorde — Hovingbouw (Casino) — Broedermin en taelyver De Fonteinisten (1) — voor 't Algemeen Welzijn — De Zonder naem, niet zonder Hart — de Gedecoreerde Werklieden — de Vereenigde Vlaamsche Maatschappijen.

(1) Nog bestaande : Kon. Souvereine Hoofdkamer « De Fontaine » gesticht in 1448. Heden ten dage gevestigd in het lokaal « De zwarte kat » in het Oud Begijnhof te Gent.

De koninklijke tribune op de Vrijdagmarkt.

Doortocht van de Venetiaanse lichtstoet aan het Justitiepaleis.

Alvorens over te gaan tot het eigenlijk programma der feesten, richt de drukker en uitgever J.S. Van Doosselaere zich « Aen Z.M. Leopold I » (2) Hij dankt de koning hem de vergunning te hebben verleend tot de uitgave van het Jubileumalbum en maakt van de gelegenheid gebruik om de koning in volgende bewoordingen zijne erkentelijkheid uit te drukken :

« Nederig dank ik Uwe Majesteit om deze vereering, en voel mij des te gelukkiger, daer ik van deze gelegenheid mag gebruik maken, om U mijn vurige erkentenis te betuigen, voor de blyken van welwillendheid waarmede Gy my in vorige omstandigheden hebt vereerd — in 1847, door my, als drukkersgezel, de dekoratie te verleen van 2de klas, ingesteld voor de Werklieden en Ambachtsgezellen; in 1855, door my, ofschoon reeds onder de patroons gerangschikt, by eene byzondere schikking, de dekoratie van 1ste klasse, der zelfde orde, te verleen. Sire, ik zal my beyveren om meer en meer die hooge bescherming waerdig te worden; en bid Uwe Majesteit, de betuigenis te aenvaerden van myne eerbiedige gevoelens en myner eeuwige dankbaerheid.

SIRE,

Uwer Majesteit's

Zeer nederige en zeer onderdanige dienaar,

J. S. Van Doosselaere.

Nadat het album een beschrijving geeft over de wijze hoe de kamer van volksvertegenwoordigers op 18 april 1856, in geheime zitting, besloot op 21 juli 1856 « Grote Nationale Feesten » op touw te zetten, lezen wij, dat ook de gemeenteraad der stad Gent opdracht gaf, dat

« Eene deputatie Z.M. zoude gaen verzoeken, om Gent met een bezoek te vereeren. Den 26 juli daerop volgende, berigtte den heer burgemeester den raed, dat de Koning de uitnodiging had aenvaerd, en den 31° Augustus en 1° September te Gent zoude verblijven.

Een oproep gedaen tot al de heeren fabrikanten, bestuurders van werkplaatsen, societeiten en gilden, ten einde overeen te komen tot het inrigten van eenen nyverheidsstoet, werd met vollen byval bekroond : allen beloofden hunne medehulp, om de feesten waerdig te maken van den Koning en van de tweede stad van Belgie. Het is dan op 9 Augustus 1856 dat de gemeenteraad van Gent volgend feestprogramma goedkeurt. »

Programma der Plechtigheden en Feesten,

die zullen plaats hebben

DEN 31 AUGUSTY — 1 SEPTEMBER

Het kollegie ven Burgemeester en Schepenen,

Gezien de beslissing des Gemeenteraeds van 28 Juny 1856;

Op het voorstel van de kommissie der Feesten;

Stelt het volgende Programma vast der Feesten, die, ter gelegenheid des 25e Verjaerdags van de inhuldiging der Regeering van Z.M. Leopold I, zullen plaats hebben.

(2) De drukkerij en uitgeverij Van Doosselaere is nu gevestigd in de Schoolstraat te St.-Amandsberg bij Gent.

ART. I

Den Zaterdag, 30 Augustus, om 3 ure namiddag, groote Brooduitdeeling aen Stads armen, door de zorg van het Weldadigheidsbureau.

Den zelfden dag, om 8 ure s' avonds zullen de groote klok van het Belfort en de beijaerd het feest aankondigen.

Den Zondag, 31 Augustus, zal het nationaal vaendel op den toren van het Belfort en op de openbaere gestichten gheschen worden, om er gedurende de feesten te wapperen.

Den zelfden en volgende dag, zullen de groote klok van het Belfort en de beijaerd zich om 8 ure 's morgen, te middag, om 3 ure namiddag en 8 ure 's avonds, laten hooren.

ART. 2

ZONDAG 31 AUGUSTUS.

Aenkomst van Z.M. den Koning en van de Koninklyke Familie.

Om elf ure 's morgens zullen de burgerlyke en militaire overheden zich naer de statie van den yzeren weg begeven, om aldaer Z.M. de Koning en de Koninklyke Familie af te wachten, wier aenkomst door het geluid van de groote klok van het Belfort, door de beijaerd en door eene artillery-losbranding, beurtelings door de burgerwacht en het leger afgeschoten, zal aengekondigd worden.

De Koning zal door het Kollegie van Burgemeester en Schepenen aen het hoofd des Gemeenteraeds, ontfangen worden.

Na de middag van 31 augustus, om 2 u. 's namiddags, richt de Maetschappy van St. Sebastiaen eene groote handboogschieting in op het Bylokeplein.

Terzelfdertijd hebben op de Koornmarkt een Festival en aen het Tolhuis waterspelen plaats.

Om 6 u. 's avonds werd er in de salons van den Grooten Schouwburg in name der burgerlyke en militaire overheden, een banket aen Z.M. den Koning en de Koninklyke Familie aangeboden.

Om 9 ure 's avonds opening der planten-tentoonstelling, met gaz verlicht, ingerigt door de Koninklyke Maetschappy, van Land- en Hovingbouw en gevolgd door een luisterryk veldfeest. Dit feest zal met de tegenwoordigheid van Z.M. den Koning en van de Koninklyke Familie vereerd worden.

Om 9 ure 's avonds zullen de openbaere gestichten en de KOUTER luisterlyk verlicht worden. De inwoners worden uitgenoodigd de voorgevels hunner huizen te verlichten.

Om 10 ure 's avonds volksbal op de Kouter.

ART. 3.

MAENDAG 1 SEPTEMBER

's Morgens zullen Z.M. de Koning en de Koninklyke Familie de Tentoonstelling der Schilderyen en Kunstvoorwerpen, alsmede eenige Nijverheidsgestichten bezoeken. Van middag tot één ure zullen muziekstukken op den Kouter uitgevoerd worden.

Om 3 ure namiddag zal de Koninklyke Maetschappij der Melomanen een groot

Zang- en Toonkundig Concert geven in de zaal van het Paleis van Justicie, genaemd des Pas Perdus. In dit Concert zullen Mej. ANNA BOCHHOLTZ-FALCONI, zangster van het hertogelijk hof van Saksen-Coburg-Gotha; Mej. BRZOWSKA, pianiste van Warschau; Mr. KAREL MONTYGNY, violoncello-solo van Z.K.H. den regeerenden hertog van Saksen-Coburg-Gotha, zich laten hooren. De opbrengst van dit Concert zal, ten behoeve der armen, in het Weldadigheidsbureel gestort worden.

Op de zelfde uer : verschillende spelen op het klein Meerhem, mastklimming op de Akkergemplaets en aen de roode Torenkaei.

Om 6 ure zal er in de zaal van den grooten Schouwbürg uit name der provincie een banket aen Z.M. den Koning en de Koninklyke Familie aengeboden worden.

Om de zelfde uer luisterlyk vlaemsch feest in Minard's-schouwbürg waerin de Koninklyke Koormaetschappy met medewerking van het Willems-Genootschap de Cantate van den heer Gevaert (woorden van den heer P. Van Duyse), ter gelegenheid van den 25 verjaerdag van de inhuldiging der regeering van Z.M. den Koning gemaekt, zal uitvoeren.

Om 9 ure zal de Maetschappy der Regaten zich op hare luisterlyk versierde en verlichte bootjens begeven. — Zij zal van de Verlorenbroodbrug afvaren om de stad door te trekken, en naer het lokael op den Dok te komen. — Zy zal vergezeld zyn van verscheidene muziek-maetschappyen, die gedurende het doorvaren fanfaer- en harmoniestukken zullen uitvoeren. — By den doortocht zullen de bootjens met Bengaels vuur verlicht worden.

Om 10 ure 's avonds Bal gegeven in de zalen van den grooten Schouwbürg door de redouten-Maetschappy. De baltoilet zal streng vereischt worden.

ART. 4.

Het is uitdrukkelyk verboden, gedurende de feesten, in de straten vuerwapens of vuerpylen af te schieten, op straf door de wetten en politiereglementen bepaeld.

ART. 5.

De koffyhuizen, herbergen en andere openbare vereenigingsplaetsen mogen gedurende de nachten van 31 Oogst en 1 September open blyven.

ART. 6.

De stadspoorten zullen kosteloos voor de doorgangers gedurende die nachten geopend worden.

ART. 7.

Het tegenwoordig programma zal gedrukt en op de gewoone plaetsen aengeplakt worden.

Goedgekeurd in de zitting des Gemeenteraeds van Gent, den 9 Augusty 1856.

De Burgemeester Voorzitter,

DELEHAYE

De Gemeente Sekretaris,

C. Waelbroeck

De beschrijving van de feesten deelt stipt mede, hoe de Koninklijke familie door verschillende maatschappijen en fabrieken, de «Blauwe Maesjesschool» (weeskinderen) en op het klein Begijnhof werd ontvangen, welke welkomstwoorden werden uitgesproken en hoe de koning deze beantwoordde, zonder nog gewag te maken van de prachtige geschenken en banketten die men aan de koninklijke familie aanbod. Volkskundig blijkt evenwel meer belangrijk, een opsomming van de feesten en volksspelen, de maatschappijen, gilden en kringen die in de nijverheidsstoet opstapten en « met hunne eereteekens en ontrolde vaendels » defileerden op 31 augustus 1856, op de middag; voorbij de koninklijke tribune op de Vrijdagmarkt stonden « ongeveer 17.000 personen, van beider geslachten. Het was waerlyk, alsof de oudvrye en machtige gemeente der vroegere eeuwen herleefde, met al hare gilden en neeringen, met al hare eendragtigheid en moed, en trotsch gelyk in de dagen vol woeligen stryd, fier by het aendenken der oude vaderlandsche glorie, en der tegenwoordige nyverheidsfaam ».

Blz. 46 geeft een lijst der maatschappijen, gilden en ambachten ver- tegenwoordigd in de stoet.

Maatschappijen van uitspanning.

- Teerlingspel : De vereenigde Vrienden — In den Pauw, Druifsteeg 47
 Teerlingspel : De vereenigde Vrienden — In den Gekroonden Os, Beestenm, 19
 Schaekspel : De Vrienden des Vooruitgangs — In de Pen, Catalognestr.
 Bolspel : Blandinusberg — St. Amandstraat 72
 Bolspel : Eendragt — In de Rollebaan, Nederkouter 37
 Bolspel : St. Pieter — In den Brouwer, Bagattestraat 97
 Wiskaertspel : In het Wit Kruis, by St. Jacobskerk
 Schutters met de bolpyp (tir à la sarbacane) : Keizer Alexander — In den Keizer Alexander, Sasschepoortstraat 2
 Schutters met de Bolpyp : Yver en eendracht — In den oijevaer, Schouvagierstraat
 Schutters met den handboog : De Schelde — Buiten de Dampoort
 Schutters met den kleinen kruisboog : Jaenne d'Arc — In de drie sleutels, St. Amandstraet
 » » » » De getrouwe-Vrienden — In den Trompet Ham 2
 » » » » Jan 1.
 » » » » Jemmy In de Meermin — Zaeimansteeg
 » » » » Concordia — Belgradestraat 22
 » » » » Eendragt maekt magt — In 't nieuw schip Groot Merhem
 » » » » La Renaissance — Achter den Groenen.
 » » » » Willem Tell — Bagattestraat
 » » » » Amor en Concordia — In den Ram, Lange Violettestraet
 Schutters met den kruisboog met ballen : (tir à l'arc à Jalet) Nemrod-Minne- meerschbrug.
 Schutters met den stalen boog : St. Roch — Roode Koningstraat 12
 Schermen : St. Joris — In den Prins, Ramstraet.
 Schermen : Burgermaetschappij — Kouter.

Koorzangmaatschappijen.

Davidshof — Te Oostakker.

Struikjes worden boomen — In d'oog in 't zeil, Engelandgat.

Polymnie — Estaminet Minard, Corianderstraet.

Koormaetschappy — In de Refuge van St. Baefs.

Vereenigde Werklieden — In den Prins, Ramstraet.

Keyzer's kunst en zanggenootschap — In Rotterdam, Koormarkt.

Willems-genootschap : Op den Poel 10

De Melomanen : Minard's Koffiehuis.

Confrerien of Gilden

Vrye Schippermaets : Ketelvest.

Tooneelkunde : Broedermijn en Taelyver — Estaminet Minard.

Schutters met de carabijn : St. Antonie — Achter St. Pieterskerk.

Toneelkunde : De Fonteinisten — Minard's koffiehuis.

Schutters met den handboog : St. Sebastiaen — By de Byloke.

Schutters met den grooten kruisboog : St. Joris — Nieuwe Wandeling.

Schermen : St. Michiel — Scherm-school.

Menschlievende kringen.

Vereeniging voor 't algemeen welzyn : Volderstraet, oud Tribunael.

Gedekoreerde Werkers : Coupure 100 (Voorzitter I.S. Van Doosselaere drukker v/h album).

Vereeniging voor moed en zelfopoffering : In 't groot vleeschhuis, Groenselmarkt (3)

Kunsten en Ambachten.

Stukwerkers - Laerzenmakers - Bakkers - Rytuigmakers - Hoedenmakers - Timmerlieden - Schipmakers - Meubelmakers - Pianomakers - Blikslagers, ketelslagers en kopergieters - Metsers - Huisschilders - Slotmakers - Kleermakers - Behangers - Schilders - Vereenigde kunstenaers - Bloementeel - Brouwers - Scheikundige voortbrengselen - Boekdruckers - Marmerslypers - Rystpelders - Vellenbereiders - Papiermakers - Raffineerders - Leertouwers - Verwers - Mekaniemakers - Vlas-spinnery - Katoenwerkers.

Deze opsomming verstrekken wij volledig, omdat zij niet alleen een overzicht geeft van de belangrijkheid van de stoet, doch tevens het onderscheid aantoonst op welke manier men in 1856 « zijn amusement zocht » tegenover, wat men heden noemt, de « vrijetijds besteding » (*) in 1966. De opstelling van dit machtig vertoon geschiedde in volgende straten : St. Jakobsplaets, St. Jakobsnieuwstraet, Keizer-Karelstraet, en de Artevelde plaets, om voorbij de koninklijke estrade op de Vrijdagmarkt te defileren. De stoet zal zich verder langs de Lan-

(3) Naast de opsomming der Maatschappijen en Gilden werden ook nog vernoemd het stichtingsjaar, wie het voorzitterschap waarnam in het jaar 1856, en de plaats waar hun onderscheiden lokalen waren gelegen.

(4) Klubs van postzegelverzamelers, van oude munten, sigarenbandjes, luciferdoosjes e.a. Jeugdklubs met mogelijkheid tot kunst- toneel- sportbeoefening, vrije tijd besteed aan de televisie, klubs voor film en fotografie enz.

ge-munte, Koornmarkt, Veldstraet, Zonnestraet, Kouter, Vogelmarkt, Kortedagstege, Walpoortbrugstraet, St.-Pietersnieuwstraet, Lamstraet, Lieven Bauwensplaets, naer de dierentuin begeven, waer een harmonie concert door verscheidene muziekkorpsen zal uitgevoerd worden. De Vereenigde Vlaemsche Maetschappyyen schreven tevens een pryskamp uit voor de best verzorgde opschriften aan de gevels der huizen. Enkele daarvan werden in het album opgenomen onder de titel « Vlaemsche Opschriften » Wij schrijven hier, een paar dezer dichterlijke ontboezemingen van onze vindingrijke medeburgers uit de jaren 1856 over :

O Koning, steun van Belgenland.
Gy komt by ons als Gentsche Broeder,
En strekt reeds vyf-en-twintig jaer
Het Belgisch volk ten hoeder.

Gy komt niet met het zwaerd in hand,
Om 't Gentsche volk te straffen :
Gelyk weleens een keizer deed
Om 't morren af te schaffen.

O neen, gy zyt die dwingland niet,
Gy, Leopold den Eerste,
Die deernis met ons rampen hadt,
Toen tweespalt by ons heerschte.

Ivo Maegerman, Arteveldeplaets, in de Gouden Anker.

De Bakkers willen ook den koning loven,
En wenschen, dat Hy lange nog regeert :
Hoe meerder werk voor hunnen oven,
Hoe min het volk in nood verkeert.
Ja, elk zou in zyn handen plakken,
Waer 't graen niet duerder dan het plagt,
En mogten wy maer dag en nacht
Min rogge en meerder tarwe bakken.

D. Roelands, Slypstraet.

Een vervlaemscht Italiaan
Wil hier achter niemand staen :
Hy vereert den goeden Vorst
Met een vaderlandsche borst.

L. Tessaro, Veldstraet.

Slim en groot was Artevelde,
Keizer Karel was niet dwaes,
Maer voor 't volk van Lei en Schelde
Is toch Leopold de baes.

G. Spyers, Groote Huidvettershoek.

Ik ben een snyder van myn stiel,
'k Min Leopold met hart en ziel,
Omdat hy-'k kan er mee van spreken
Ons land niet in de kleeren heeft gesteken.

J. Callebaut, St. Pietersnieuwstraet.

Wilt straet en woning schoon verlichten;
Wie voor het land
Geen keersken brandt;
Voldoet niet aen zyn burgerplichten.

Van Dooren, Hoornstraet.

Wees welkom, Leopold, in 't oude en gryze Gent,
Waer Keizer Karel's roem en die van Artevelde,
Hoe hoog het voorgeslacht de beide helden stelde
Zich buigen voor Uw naem in ieders hart geprent.

Lobert, Langemunt.

I

'K kwam van werken gisteren t'huis,
'k Stak de handen in myn zakken,
Om er centen uit te pakken,
Voor myn wanden op te sieren
En des konings feest te vieren,
Maer ik vond noch munt noch kruis.

II

Ben ik werkman, 'k mijn U vorst,
Zoowel als de ryke lieden,
Die U prachtig hulde bieden;
Kwaemt Gy eens in beter tyden,
O! dan zoudt Gy U verblyden
In des werkmans goede borst.

III

Maer wat kan een werkman nu?
Ja, getekend in ellende,
Al waer hy zich eenen wende,
Ziet hy zyn vrouw en kroost
Hopeloos en zonder troost,
Doch hy wyt het niet aen U.

J. Gassée, Phenixstraet.

Vlaemsch van aerd en vlaemsch van zeden,
Zulken vieren best op heden;
Want hun heilwens aen den vorst,
Komt uit een opregte borst.

L. Minard.

Met het vermelden van deze « Vlaemsche opschriften », waarmede wij enkele « Echte èwe genteniers » aan het woord lieten, mogen wij dit album sluiten. Nimmer zullen wij de aanblik en de enorme indruk kunnen vergeten die wij van deze tentoonstelling ondergingen.

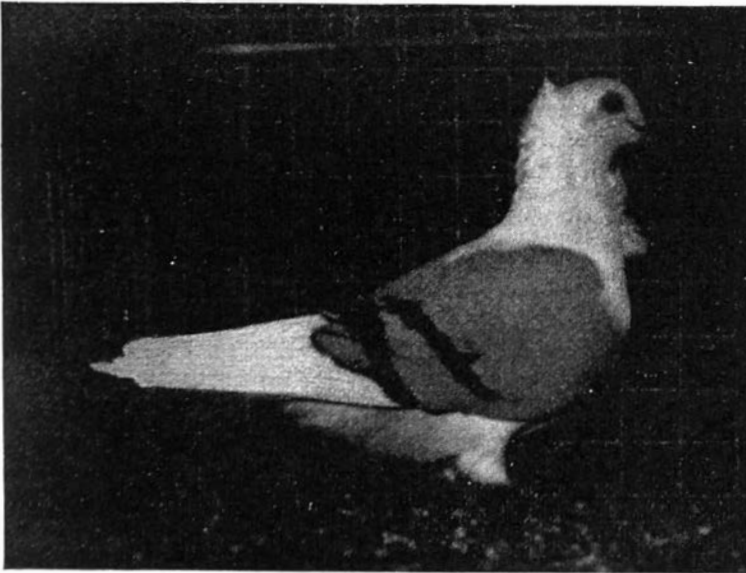
Het album « De Gentsche Feesten » dat midden al die andere belangrijke geschriften en dokumenten was tentoongesteld, bewijst, dat het volkse karakter hetwelk het ons leert kennen, gedeeltelijk aan de grondslag ligt, en oorzaak is, van het ontstaan van verschillende overeenkomsten tussen Gent en Leopold I. Want in de geschiedenis leren wij dat de stad Gent en Leopold I een afzonderlijk hoofdstuk vormen. ⁽⁵⁾

G. Weze.

BROKKEN UIT DE DUIVENMELKERIJ VAN DE 19e EEUW

Onder de volksvermaken of de volksspelen van vroeger kan men ook het houden van sierduiven, op volkskundig vlak althans, in herinnering brengen. De volksmensen hielden enige duifjes hetzij in een hoek op de huiszolder of boven een stalletje, ofwel in een houten bak tegen een muur van de koer opgehangen.

De toenmalige populaire duiven waren de Gentse Slagers, de Vlaanderse Smierels, de Pauwstaartjes en de Kapucientjes die meestal in vrijheid konden uitvliegen. Zij waren de lievelingen van oud en jong en werden soms kwistig vertoeteld

Vlaanderse Smierel Drukplaat O.S. Depraet

(5) Gent en Leopold I — Artikelenreeks in het dagblad « De Gentenaar-De Landwacht » door Pierre Kluysskens.

met wat rijst, ongeweten uit moeders schapraai of « dresse » heimelijk weggenomen, of ook nog met afgesneden korstjes van de boterham.

De goeode burgers hadden vreemde rassoorten die zij zich tegen hoge prijzen konden aanschaffen en die meestal in een gesloten volière waren gehuisvest.

Wellicht zijn er nog ouden van dagen in leven die de volksvluchten op korte afstand met de Vlaanderse Smierels of kortweg « Smerelkes » hebben beleefd. Die kortvluchten geschieden meestal 's zondags « voor 't amuzement en voor d'ere ». Gebuurten ondereen richtten die kampstrijden in. De inkorvingen geschieden in een bepaald estaminet of bij de een of andere mededinger die over voldoende plaats beschikte. De duiven werden in een « keve » verzameld en voor het vertrek naar de losplaats « gelood ».

De inleg van 0,05 of 0,10 fr. per duif diende gedeeltelijk als vergoeding voor de « convoyeurs » die de keef ofwel te voet ofwel per hondenkar naar de losplaats overbrachten. Ze kregen daarvoor een half frankske (0,50) of driekwartjes (0,75) tot hoogstens 1,00 fr. naar gelang de afstand. Een overschot werd onder de eerst aangetekende duiven verdeeld, doch naar een bij voorbaat bepaald bedrag, naar gelang het aantal mededingers.

De klassieke losplaatsen waren voor de Gentenaars: het Maneuverplein (Arsenaal), de Dreef te Heusden, het Instituut te Melle, Kwatrecht statie en soms al eens Wetteren-Ede.

De aankomst werd gecontroleerd door een « juge » die het vertrouwen van de medespelers had, want er waren nog geen « constateurs ». De binnengevlogen duif werd in een duivenzakje gestopt, bestaande uit een ovaalvormig plankje of mandje met aangenagelde of aangenaaide « tyke » zich al boven toestroppend; de « loper » nam het tussen de tanden en moest in snelle loop naar het lokaal of de controlepost rennen. Was de afstand min of meer groot, dan werd een estafette-dienst voorzien, waaraan twee tot drie lopers deelnamen.

De aangebrachte duiven werden, volgens de orde van hun aankomst, in « wissen mandekes » geplaatst. Het ontbrak er niet aan getuigen. 't Gebeurde wel, dat twee « duivenlopers » bijna te gelijk kwamen aangestormd en het was dan de snelste die het eerst het deurgat van het lokaal kon binnenwippen.

Die lopers hadden gewoonlijk speciale « lochte sletsen » of « spadriels » aan en niet zelden werd de afstand « barrevoets » afgelegd. Deze snellopers werden dan ook door de winnaars « getrakteerd » of kregen een paar « kluiten » (0,10 fr) als vergoeding.

Dat volksvermaak was zo gegeerd dat men een paar malen een vlucht organiseerde bij klare maanschijn. De duiven werden op tamelijk korte afstand losgelaten en allen vonden hun hok terug, de een wat vlugger dan de andere.

De opkomst van wedvluchten voor reisduiven deed dit soort vermaak verdwijnen; nu zijn die prijsvluchten op honderden kilometers afstand tot een nationaal winstophbrengend duivensport uitgegroeid en tevens tot een wereldomvattende ontwikkeling gekomen.

O.S. DEPRAET

NIEUW LICHT OP HET ALIJNSHOSPITAAL

Naar aanleiding van

« HET ALINSHOSPITAAL TE GENT »

door Dr. P. Rogghé. (1)

MOORD

Meer dan een geschiedschrijver heeft een en ander medegedeeld nopens het ontstaan van het Alijnshospitaal. Bij elke berichtgeving leest u, dat in 1354 Simoen en Gossin Rim en hun trawanten de Gentse poorter Hendrik Alin en zijn broeder en een knape vermoordden; ze vermoordden Hendrik in de St.-Janskerk en zijn broeder en een knape op het St.-Janskerkhof.

Sommige auteurs verklaarden, dat de oorzaak van de moord ligt in een liefdedrama dat twee families bitsig tegenover elkaar stelde. Anderen zijn de mening toegedaan, dat de tegenstelling tussen volders en wevers de aanleiding vormde.

LIEFDE

Een Gentse volder, met name Alin, was verliefd op Godelieve, een dochter van een vooraanstaande weversfamilie. De vader van Godelieve wenste een huwelijk van zijn dochter met een rijke wever, Simon Rim. Godelieve weigerde de rijke kandidaat die de moord pleegde op Hendrik, diens broeder en een knecht. Na de misdaad schaakte hij Godelieve. Opgejaagd door de rechters loste hij zijn schat die begijntje werd. Simon werd voor eeuwig verbannen en zijn familie wiste de misdaad uit door het stichten van het Alijnshospitaal.

WAARHEID

Wat heeft de traditie verzonnen? Wat is de werkelijkheid?

De waarheid: 1) de moord gepleegd door Simon Rim op de gebroeders Hendrik en Zeger Alin; 2) de verbanning van de schuldige; 3) de stichting van het Alijnshospitaal.

De mooie Godelieve, het schaken, haar intrede in een begijnhof vindt u in geen authentieke bronnen terug.

Dr. P. Rogghé steekt van wal met het situeren van deze gegevens, om daaruitvoerig de familie Rims en Alins van de XIIe, XIIIe en XIVE eeuw te belichten.

Leden van de familie Rims waren grondhouders van het St.-Pietersdorp voor 1270, dreven handel in laken en geld, in binnen- en buitenland, leefden van errenten en lenen, waren bezitters van moeren, waren door verwantschap met voornamelijk Gentse patriciërsfamilies verbonden. De Rims uit de XIIIe eeuw staan bekend als antigraafgezind en aanhangers van de Franse koning, van 1330 echter, sinds de vestiging van het democratisch schepenvoerbestuur, werden ze graafgezind; tijdens het bestuur van Jacob van Artevelde bleven ze diplomatisch buiten de raad en bekleedden na de uitschakeling van het anglofiele beleid in 1349 opnieuw een schepenambt.

Met talrijke bijzonderheden tekent de gedegen historicus Dr. Rogghé hun economische, politieke, sociale rol, maar bekent tegelijk, dat de familie berucht en geducht was door gewelddaden en door verwickelingen in talrijke twisten en veten.

(1) Appeltjes van het Meetjesland. Jaarboek van het Heemkundig Genootschap van het Meetjesland. Maldegem, 1965, nr. 16, blz. 132-145.

SAGENONDERZOEK IN DE DENDERSTREEK

tussen

Ninove, Geraardsbergen en Herzele (1)

Hoofdstuk II behandelt de toverwereld. Eerst komen er de heksen aan de beurt en we lezen onder nummer 286 :

Aan de « Kalvaar » te Steenhuize kwamen de heksen 's nachts bijeen mee een zwarte hen(ne) onder haren arm; en 't is daarmee dat ze daar een Kristus hebben gezet !

Een van mijn gewone zegspersonen, G. Van der Schueren, oud-burgemeester te Nederhasselt, verklaarde, dat hij dergelijke historie hoorde vertellen voor De Kalvaar te Voorde. Op deze wijze krijgt de naam van het kruispunt en van de afspanning een belangwekkende verklaring.

Op 30 april 1966 heeft ons medelid Paul Van de Noortgate aan de pers en radio een reeks traditionele gerechten van de Vlaamse Ardennen voorgeschoteld. U leest ze in het kader van bijgaande drukplaat. De « Halve Maan » is een andere naam voor Schietspoel, die ook in de streek van Nederbrakel gelust wordt. (2)

« De Postiljon » — B.R.T. Brussel — van 11 mei 1966 te 11 u 45 heeft een ruim deel van zijn zendtijd aan de presentatie van de traditionele gerechten in De Kalvaar gewijd. Deze rubriek van de heer Jan Lambin biedt regelmatig een waardevolle uitzending voor de volkskunde. Het is prettig, wanneer de radio en ons blad eenzelfde onderwerp kunnen aanraken.

De heksen duiken niet meer op aan de vuile Voorschoot, maar de lekkerbekken maken er voortaan een afspraak in De Kalvaar.

R. v. d. L.

(vervolg van blz. 124)

dium van deze stipt gevolgde deelneming zou verklaren.

Meer zekerheid hebben wij, volgens een bijdrage van Jan Paquay, voor Limburg. De abdis van Munsterbilzen had het begeavingsrecht der kerken van Bilsen, Waltwilder, Sint-Martenslinde en Kleine Spouwen en tevens, doch afwisselend met de graaf van Loon, voor de kerken van Genk, As, Gillik en Riemst. De inwoners van al die parochiën waren verplicht op de Kruisdagen en

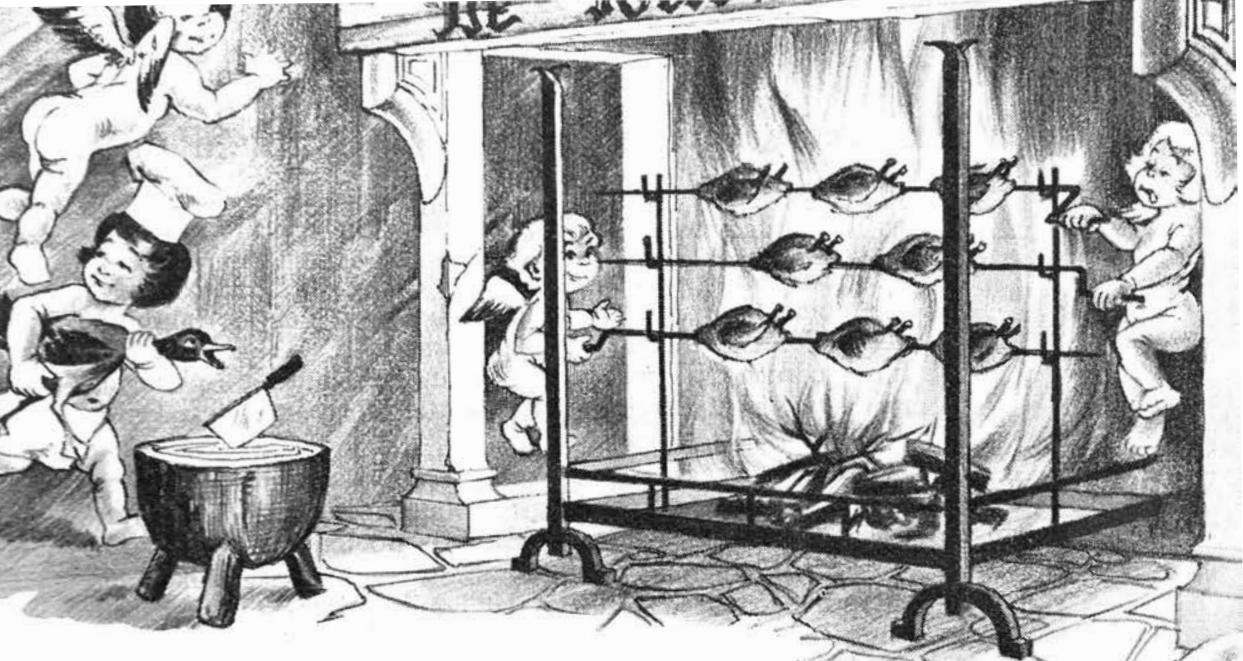
O.-L.-Heer-Hemelvaartdag, een offerande voor elke haardstede, later een gezamenlijke offergift, naar de abdijkerk te brengen. Dit gebruik zou, volgens Paquay, uit de Karolingische tijd dagtekenen en zou het uitsluitend voorrecht zijn van de aloude munster- en kapittelkerken.

De oorsprong van sommige gebruiken komt door een historisch gerichte studie soms in een heel nieuw daglicht te staan.

Jules PIETERS.

(1) Licentiaatsproefschrift, Leuven, 1964, 236 blz.

(2) Teirlinck, Is.: Zuid-Oostvlaandersch Idioticon. Uitg. Kon. Vl. Akademie voor Taal- en Letterkunde, Gent, 1921, Derde Deel, Eerste Afl. 54 : Schietspoel — Kleine aart, die niet rond maar schietspoelvormig is. De spijs (appel- of peetmoes, pruimen, matten, enz.) ligt tusschen het omgevouwen deeg.

dagkaart

De typische eetspecialiteiten der
Vlaamse Ardennen
30 april 1966

Aperitief « Vuile Voorschoot »

Poffertjes van schorsenenelen

Vlaamse boerensoep

Varkenskotelet met ajuinsaus

Pannekoek « halve maan »

Een glas « oude »

Brouwmetode der 17e eeuw.

Volkskundige visie op de oogstarbeid in Duitsland honderd jaar geleden

Naar aanleiding van : Ingeborg WEBER-KELLERMANN, *Erntebrauch in der ländlichen Arbeitswelt des 19. Jahrhunderts*, N. G. Elwert Verlag, Marburg. (XII) en 570 blz. fraai gedrukt, XII platen buiten de tekst en 12 afbeeldingen in de tekst; uitvoerige registers achteraan in het boek. Prijs : DM 72.

Ingeborg Weber-Kellermanns jongste boek mogen wij om meer dan een reden als een ongemene publikatie begroeten.

Niet zo vaak kan men zich bij de studie van volksgebruiken en -technieken verheugen over materiaal dat honderd jaar oud is en toch volgens een wetenschappelijke methode verzameld. Dat dit materiaal op de koop toe een zo uitgebreid onderzoeksveld als heel het oude Duitsland nagenoeg gelijkmatig bestrijkt, moet zeker een buitengewone meevaller heten. En dat tenslotte een modern onderzoeker deze massa oude gegevens ten koste van een enorme investering aan geduldige en intelligente arbeid heeft uitgewerkt tot een overzichtelijk geheel waaruit zo direkt enkele belangrijke besluiten kunnen getrokken worden, verdient onze volle waardering omdat wij daardoor de beschikking krijgen over een lijvige volkskundige bijdrage dubbel belangwekkend omwille van het historische materiaal dat ze biedt, bewerkt volgens de moderne kartografische methode.

Maar alvorens het boek zelf ter sprake te brengen, wil ik even stilstaan bij de man die ruim een eeuw geleden, als een voorloper van de moderne volkskundige onderzoekcentrales, de schriftelijke enquête organiseerde waarop de studie van I. Weber-Kellermann stoelt.

In 1865 immers stuurde **Wilhelm Mannhardt**, op dat moment stadsbibliothecaris te **Danzig**, grotendeels op eigen kosten een **volkskundig bedoelde vragenlijst over de oogstgebruiken** uit naar alle windstreken van de Duitstalige landen. Daar hij ook een Franse, Zweedse en Nederlandse vertaling van zijn «*Bitte*» verspreidde, bereikte het totaal van de naar half Europa uitgezonden lijsten 150.000 exemplaar en dat van de binnengekomen antwoorden bijna 2.500, voor het overgrote deel uit de Duitse landen afkomstig.

De lijst telde, althans in de Duitse versie, 25 vragen die voornamelijk betrekking hadden op de volksgebruiken bij de graanoogst, maar ook op de techniek bij het werk toegepast en op volkse voorstellingen en uitdrukkingen die met het oogstwerk verband houden.

De man die deze grootscheepse actie inzette was fysisch gezien een deerniswekkende figuur : sinds zijn jeugd leed hij aan zware misgroeiing van de ruggegraat en ondervond hij alle nadelen en narigheden die een gebrekkige lichaamsbouw meebrengt. Maar met ongetemde geesteskracht zou de gehandicapte **Willem Mannhardt** zijn wetenschappelijke oogmerken nastreven : na studiejaren te Berlijn en

te Tübingen liet hem het plan niet meer los door een ruim opgevatte systematische schriftelijke enquête in Duitsland de basis te leggen van een wetenschappelijke mythologie.

Want daar was het **Wilhelm Mannhardt** eigenlijk om te doen, om de resten van het heidense Germaanse geloof en voornamelijk van de **Wodancultus** die, naar zijn mening, nog in de oogstgebruiken van zijn tijd te onderkennen vielen, stelselmatig te verzamelen. Daarbij hechtte hij groot belang aan het voorkomen van de « **Kornmutter** », de « **Roggenwolf** » en de « **Roggenhund** » die hij meende te mogen interpreteren als benamingen voor demonische wezens die zich in het oogstveld schuilhouden (1).

Wij zullen thans, een volle eeuw later, wel even sceptisch glimlachen om de geestdrift van **Wilhelm Mannhardt** die ervan overtuigd was in de massa van de volksoverlevering niet alleen afzettingen van op elkaar volgende cultuurperioden te herkennen, maar er daarenboven als een geoloog in te slagen die verschillende lagen af te graven, ook al zijn ze in de loop van de tijden verschoven of gekruist geraakt, om aldus tenslotte de oorspronkelijke laag van het Germaanse volksgeloof bloot te leggen.

Zo komt het dat **Wilhelm Mannhardt** dacht in het volksgeloof de brokstukken van een thans versplinterde, maar eenmaal gesloten wereld van religieuze gebruiken en voorstellingen te vinden en dit materiaal, kriskras door Noord-West-Europa verzameld te kunnen samenpassen tot een mozaïek dat het beeld van de oude mythologie van onze voorouders trouw zou weerspiegelen.

Daar ligt ook de verklaring voor het feit dat **W. Mannhardt** er in de verste verte niet aan gedacht heeft het uitvoerige materiaal van zijn enquête kartografisch te gaan verwerken. Dat lag niet in zijn bedoeling; hem was het volkomen onverschillig waar de scherfstukken thuishoorden waarmee hij het rijke en volle beeld van de Germaanse mythologie meende te kunnen ontwerpen.

Een volle eeuw later integendeel steunt **J. Weber-Kellermann** haar omvangrijk boek juist op de interpretatie van slechts vier volkskundige kaarten die ik beneden nog een voor een ter sprake breng.

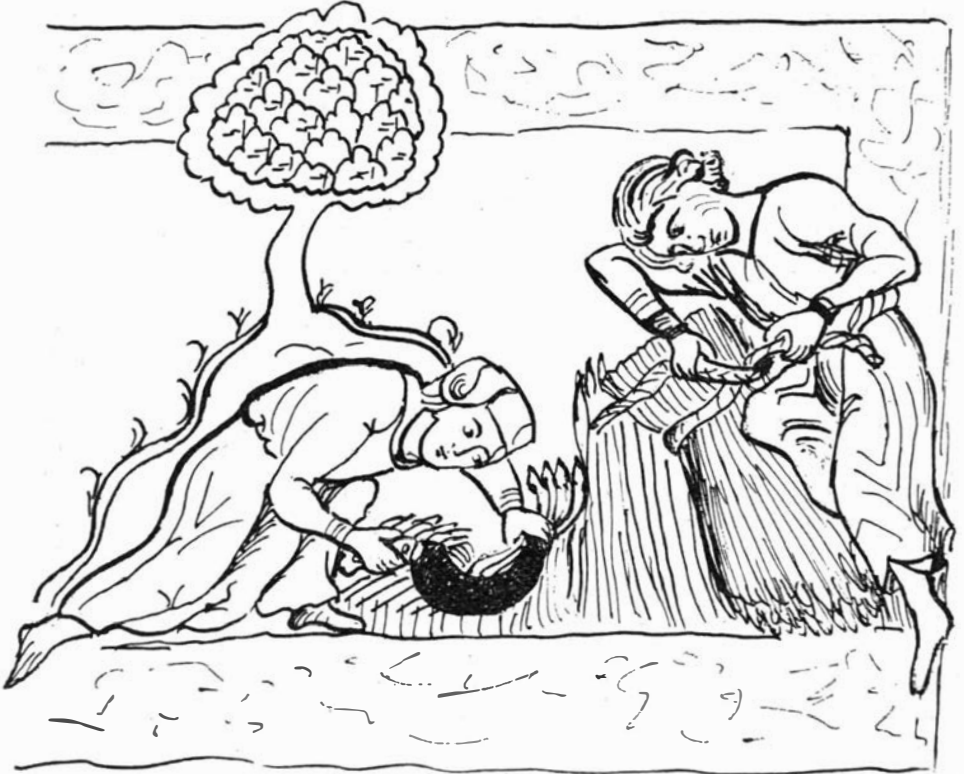
Wetenschappelijke denkbeelden moeten wij echter waarderen in het kader van de tijd waarin ze naar voren gebracht werden en wij mogen dus **Wilhelm Mannhardt** niet in elk opzicht een moderne maatstaf aanleggen. Immers, niemand minder dan zijn leermeester **Jacob Grimm** had in 1815 reeds een quasi onuitvoerbaar plan ontwikkeld om per correspondentie Duits volksgoed te verzamelen, waarbij lied en sage op de voorgrond zouden staan. Onder de druk van zijn filologische bezigheden liet hij dit opzet geleidelijk aan varen.

(1) De **Kornmutter**, een denkbeeldig wezen dat zich in het graan schuilhoudt, komt met de functie van kinderschrik onder de naam « **roggemoeder** » ook voor in het Nederlandse taalgebied, met name op sommige plaatsen in het oosten van de provincie Groningen: **J. J. Voskuil**, De roggemoeder, *Volkskunde* 65e jg. (1964), 153-180.

Zie ook: *Volkskunde Atlas voor Nederland en Vlaams-België*. Commentaar. Aflevering II. Uitg. N. V. Standaard-Boekhandel, Antw. 1965. 139-191: Kinderschrik in het korenveld (**J. J. Voskuil**). (nota Red.).

Aldus mag men aan Wilhelm Mannhardt voor Duitsland het vaderschap toekennen van de eerste volkskundige enquête op grote schaal, volgens de schriftelijke methode ondernomen.

De correspondenten die W. Mannhardts vragenlijst invulden, kwamen niet alleen uit de traditionele kring van belangstellende buitenstaanders gerecrueteerd in kweekscholen, bij leden van het onderwijzend

Oogsten met de sikkel in de middeleeuwen.

Bovenstaande afbeelding naar een miniatuur uit een Rijnlandse Jungfrauen-spiegel van omstreeks 1200, illustreert hoe bij de oogst met de sikkel de vrouw het graan snijdt, wat licht werk is, terwijl de man het binden verzorgt, bij dit trage arbeidsprocédé de zwaarste karwei.

Ook hier blijkt alweer hoe de miniaturisten door hun gebrek aan beheersing van juiste verhoudingen en perspectief ons in de steek laten, zodra we uit hun tafereeltjes nauwkeurige gegevens willen afleiden.

Inderdaad, bij het oogsten met de sikkel kon men de halmen ofwel vlak onder de aren afsnijden en dus een zeer lange stoppel op 't veld laten, die nog eens apart geoogst werd (strowinning), ofwel de halmen direkt vrij dicht bij de grond afsnijden; een tussenoplossing bestond erin de halmen op halve hoogte te snijden en de resterende lange stoppen als weide voor het vee te gebruiken.

Uit de afbeelding blijkt niet welke van deze drie werkwijzen de sikkelsnijdster toepast; het werk van de binder brengt dienaangaande evenmin klaarheid; wat hij bij de hand houdt kan immers evengoed een bundel bindstro zijn als een graanschoof.

cliché Elwert Verl. Marburg

personeel en de geestelijkheid op het platteland; ook besturen van landbouwverenigingen en de stand van de grote landeigenaars, de Gutsbesitzer, zorgden voor beantwoording.

Waarom koos de onderzoeker nu bepaald de oogstgebruiken uit als voorwerp van zijn enquête? Natuurlijk omdat hij op dit terrein heel wat resten van het Germaanse geloof verwachtte, maar ook — en dat was verstandig gezien — om een methodologische reden: de volksgebruiken bij en rond de graanoogst vormen een begrensd en goed overzichtelijk complex dat elke waarnemer duidelijk genoeg opvalt, waardoor een goede kans ontstaat dat uitvoerige antwoorden binnenkomen.

De nog levende folklore van de oogst in Duitsland ten tijde van W. Mannhardt omvatte onder meer: bepaalde rituelen in acht genomen bij het begin van de verschillende stadia van het werk, een reeks gebruiken rond het laatste koren dat gemaaid, de laatste schoof die gebonden, de laatste wagen die naar de hoeve gevoerd en de laatste schoof die gedorst werd. Verder het oogstfeest door de eigenaar aangeboden en anderzijds de oogstkroon die hem vereerd werd; bij de arbeid zelf tenslotte gebruiken met erotisch karakter die hun verklaring vinden in het gezamenlijk werk op het oogstveld van talrijke jonge mannen en vrouwen, en weer andere die erop gericht waren van de goeds-eigenaar of van vermogende bezoekers op het veld fooien los te krijgen; en last not least de zegswijzen, uitdrukkingen en benamingen die W. Mannhardt voor zijn mythologische onderzoeken zo belangwekkend toeschenen, omdat ze op het bestaan van velddemonen zouden wijzen.

De resultaten van zijn enquête op dit punt heeft de onderzoeker trouwens zelf neergelegd in zijn bekende boek «Wald- und Feldkulte» dat nu nog geregeld geciteerd wordt. Door zijn vroegtijdige dood was het W. Mannhardt echter niet meer gegund de weerklank van zijn hoofdwerk te meten.

Zoals nu de publicatie van J. Weber-Kellermann bewijst, ligt voor ons zelf het grootste belang van W. Mannhardts schriftelijke enquête niet eens meer in de toch nogal twijfelachtige mythologische gegevens die ze opleverde.

Indien niet buiten de wil om, dan toch ver boven de bedoeling van de geleerde mytholoog uit, oogste hij met zijn enquête van 1865 een overvloed van materiaal voor wat wij vandaag de stoffelijke volkskunde noemen. Kostbare bouwstoffen brengt zijn onderzoek aan voor de systematische studie van gereedschap, werkverdeling en arbeidstechniek bij de graanoogst in de vorige eeuw, toen nog geen maaimachines op het veld verschenen waren.

Daarmee kom ik na een wat lange maar m.i. toch onontbeerlijke inleiding tot mijn hoofdthema: de uitwerking van W. Mannhardts enquêtemateriaal door I. Weber-Kellermann tot een indrukwekkend boek over de oogstgebruiken in Duitsland honderd jaar geleden.

Zoals ik boven reeds zegde, omvat het werk van de schrijfster hoofdzakelijk de bespreking van vier kaarten die voor Duitsland binnen zijn oude grenzen volgende gegevens visueel voorstellen:

— voorkomen van het oogstfeest

Oogsten met de pik.

Dit beeld uit een Nederlands calendarium van de 16e eeuw toont de veel rationelere oogstwijze met pik of zicht.

De werkverdeling is nu omgekeerd; de man zwaait de pik en hanteert de haak: zware arbeid. Het binden van het graan is nu het lichtste deel geworden, bijgevolg werk voor de vrouw.

cliché Elwert Verl. Marburg

- de migratiewegen van de seizoenarbeiders
- gebruik van sikkels, zeis en zicht bij de graanoogst
- de werkverdeling bij maaien en binden op het oogstveld.

Op zichzelf suggereert deze nuchtere opsomming geenszins de bijzondere rijkdom van de besproken studie. In de schering van deze grote hoofdstukken heeft I. Weber-Kellermann de inslag van veel detailwerk geweven.

De oorspronkelijkste trek van haar werk en m.i. ook de grootste verdienste ervan, ligt hierin dat de schrijfster de bestudeerde oogstgebruiken heeft weten te situeren en ook te verklaren in hun organisch verband met tijd en mens. Daartoe heeft ze de sociaal-economische toestand van de agrarische bevolking in elk van de Duitse landen afzonderlijk breedvoerig geschilderd met de bedoeling aan te tonen welke groepen binnen deze samenleving als dragers van het Brauchtum moeten beschouwd worden en tevens te bewijzen waarom bepaalde groepen aan even bepaalde gebruiken vasthielden.

Om steeds concrete feiten voor ogen te hebben bij de beoordeling van de besproken oogstgebruiken, geeft de eerste kaart van het boek, die trouwens nog eens extra bijgevoegd is op doorschijnend papier, een visuele voorstelling van de overwegende bedrijfsgrootte in de respectievelijke Duitse landen. Uit dit cartografisch beeld spreekt direkt een duidelijke tegenstelling tussen het gebied ten oosten van de Elbe met grote landgoederen en het gemiddelde of kleine bedrijf in West- en Zuid-Duitsland.

De juistheid van deze aanpak blijkt al onmiddellijk bij kaart 2 die de verspreiding van het oogstfeest in beeld brengt. Daarbij springt in het oog hoe in streken met grote bedrijven de eigenaars vrij algemeen een feest gaven voor alle werkkrachten die aan de oogst deelnamen; gebieden met overwegende kleine bedrijven integendeel kenden vaak geen enkele vorm van wereldlijk oogstfeest.

Het grote oogstfeest gegeven door de eigenaars van uitgestrekte landgoederen (de sprekendste voorbeelden vallen alweer ten oosten van de Elbe te situeren) omvatte altijd een naar kwaliteit en kwantiteit rijkelijk eetmaal met overvloedig geserveerd vlees dat al op zichzelf een festijn betekende voor de betrokken oogstarbeiders, die in hun bont geschakeerde sociale geleding toch allen dit gemeen hadden, dat vlees bij hen zeker geen dagelijks voedsel was. Daarbij hoorde wel een flinke teug bier of brandewijn; een dansfeest voor alle arbeidskrachten, waaraan echter ook de eigenaarsfamilie deelnam, werd op vele plaatsen gehouden, meestal op de dorsvloer in de schuur; er waren echter ook streken waar men de danspartij zelfs ter gelegenheid van het oogstfeest niet duldde.

Zo komt de schrijfster voortdurend tot de wat verrassende vaststelling dat niet de kleine, zelfstandige boer moet beschouwd worden als de hechtste steunpilaar van de traditionele gebruiken, doch integendeel de grote groep werknemers op het oogstveld van de uitgestrekte landgoederen: huispersoneel, afhankelijke keuterboertjes, landbouwarbeiders, dagloners en migrerende seizoenarbeiders die met genoegen de oogstperiode zagen naderen als een tijd van hard labeur, maar ook van grote geldelijke verdienste. Zij probeerden immers hun momentele onmisbaarheid tegenover de goedsheer sterk te manifesteren en daarmee gepaard van hem billijke fooien los te krijgen, als een toemaatje bij het voorziene loon.

Een mooie illustratie daarvan levert het zogenaamde **Binden und Lösen** (binden en losmaken), een gebruik dat op de werkelijke grote landgoederen van het Oostelbische gebied verspreid was. Het bestond hierin dat de heer of een vermogende vreemdeling als hij het oogstveld de eerste maal bezocht, door een van de bindsters bij wijze van scherts een strooien of zijden band om de arm gesnoerd kreeg; om zich los te kopen moest hij natuurlijk drinkgeld geven. Meestal werd bij dit « binden » een min of meer traditioneel vers opgezegd, of toch een geijkte formule gesproken. Ook ging het vaak gepaard met **Sensenstreichen**: alle maaiers stelden zich rond de heer op en haalden het strijkhout over het blanke staal van de zeis, niet om ze te scherpen, maar wel om hun verwachtingen door een indrukwekkende, even dreunende als dreigende « muziekbegleiding » kracht bij te zetten. Dit zelfde **Sensenstreichen ging** trouwens ook het oogstfeest vooraf: voor de deur van de eigenaar kwamen de maaiers hun feest eisen.

Deze gebruiken mogen niet als een vorm van bedelarij geïnterpreteerd worden: de maaiers en bindsters beschouwden de extra fooi en het oogstfeest als een recht, door de traditie gevestigd.

Een belangrijk element bij de oogst in Duitsland vormen de seizoenarbeiders die uit arme en relatief dicht bevolkte streken, vaak bos-

of berggebieden, naar de oogstvelden migreerden, **telkens paarsge-
wijze man en vrouw samen** : de eerste om te maaien, de tweede om te
binden. In Pruisen waren deze trekkende werklui vaak vreemdelingen :
Litauers, Polen, Russen en Kassoeben.

In dit verband speelde zich een merkwaardig verschijnsel af bij de
Nederlandse grens. Uit Westfalen zakten seizoenarbeiders naar Neder-
land af; men denke aan het taalkundig relict **hannekemaaier**, thans
synoniem van lomperd, botterik, maar oorspronkelijk wel benaming
voor een werkman uit Westfalen die blijkbaar toch meer in de hooitijd
optrad om gras te maaien, dan wel bij de graanoogst een rol speelde.
Maar juist omgekeerd trokken van uit Holland arbeiders naar de streek
van Essen en Dusseldorf; bijzonder graag geziene gasten waren zij er
niet, wegens hun betrekkelijk hoge levensstandaard en hun daarmee
samenhangende veeleisende allures.

In de loop van mijn uiteenzetting heb ik herhaaldelijk al laten ver-
staan, dat **in Duitsland de oogst gemaaid** werd met een zeis. De korte
kniezeis of **zicht**, in Vlaanderen en Zeeland dialectisch **pik(ke)** en el-
ders in ons taalgebied **zicht(e)** geheten, ons zo vertrouwd als het
typische werktuig bij de oogst kwam, wat Duitsland betreft, alleen
aan de Noordzeekust, in Westfalen en in de Rijnprovincie voor,
meestal dan nog naast de zeis. Dit laatste gereedschap was algemeen
verspreid in het Oostelbische gebied, waar de **zicht** trouwens volledig
ontbrak. Oogsten met de **sikkel**, een traag vorderend maar heel zuinig
werk omdat er welhaast geen graankorreltje bij verloren gaat, was
algemene regel in Zuid-Duitsland, met zijn kleine bedrijven en berg-
achtig terrein ⁽²⁾.

Het gebruikte oogstwerktuig bepaalde ook de **werkverdeling** tussen
man en vrouw op het veld en wel zo dat de eerste steeds de zwaarste
karwei kreeg : maaien in het zeis- en zichtgebied, maar binden in het
sikkelgebied. Korenhalmen snijden met een sikkel is immers licht
werk dat de vrouw gemakkelijk aankan. Maar ook de vrouwenarbeid
in het zeis-gebied blijkt zeker geen pretje : de gemaaide zwaden met
behulp van een hark tot een schoof vormen en met een strowis binden.
De schoven aan hokken zetten tenslotte was werk voor bejaarde
mannen.

Het feit dat **elke maaier samen met een bindster** (gewoonlijk zijn
vrouw, verloofde of meisje) werkte, verklaart alweer de vrij talrijke
gebruiken met erotische inslag die de zware oogstarbeid een zekere
kleur verleenden. Onder de maaiers en de bindsters was het aandeel
van jonge, ongehuwde mensen groot : vandaar o.m. de bloemen die
elke bindster haar maaier op de pet stak en de soms zeer mooi ver-
sierde bruidshark die de maaier zijn verloofde aanbood.

Daarmee heb ik de vier kaarten van I. Weber-Kellermanns boek de
revue laten passeren. Mijn vluchtig verslag geeft zeker geen idee van de

(2) Er bestaat voor het Nederlandse taalgebied een vrij grondige dialectgeo-
grafische studie over de terminologie van de **oogstgereedschappen**, die enkele
volkskundige gegevens verwerkt : **A. H. van Vessen, Oogstgerei-benamingen.**
Een taargeografisch onderzoek (met 14 kaarten), Assen, 1956.

rijkdom aan feiten en details die de schrijfster verwerkt, de verbanden die ze legt, de interpretaties die ze waagt en de synthetische momenten die ze de lezer biedt. Om al die redenen ontsnapt haar boek trouwens aan elke poging tot samenvatting die de inhoud volle recht laat wedervaren.

Bij wijze van slotbeschouwing wil ik toch een en ander van de rijke inhoud in reliëf stellen door achtereenvolgens een kleine taalkundige excursie te maken, een treffende parallel aan te wijzen en een vraagpunt op te werpen. Dat ik er daarbij op bedacht blijf het materiaal van I. Weber-Kellermann te benaderen, uitgaande van de Nederlandse, eventueel Vlaamse toestand en oogstgebruiken, ligt wel voor de hand.

Zo valt op dat een correspondent voor Penzlin in Mechelenburg spreekt van een speciale korte zeis die weliswaar aan de graanoogst niet te pas kwam, maar waarmee wel veldsgewijze gewonnen erwten, wikke e.d. gemaaid werden; ter plaatse heette dit tuig: **das Knief**. Deze term die op een bepaalde plaats in Neder-Duitsland alleszins in de vorige eeuw nog een speciaal oogstwerktuig aanduidde, is etymologisch gezien volkomen identiek met het Engelse woord **knife** (mes); in het moderne Duits benoemt **Kneif** op **Kneip** voornamelijk een schoenmakers- of tuinmansmes; daar het woord aan talrijke Oudgermaanse dialecten eigen was, hoeft het trouwens niet te verwonderen dat het in het Frans ontleend werd als **canif** (pennemesje). Ook in onze kontreien is de besproken benaming geen onbekende. In de zin van een lang en puntig mes, dienend tot wapen, kent het Nederlands **knijf**, zij het vrijwel alleen als een historische term; in de opvatting van knip- of zakmes komt het nog gewestelijk voor. In de middelnederlandse periode genoot **cniif** algemene bekendheid als (moord)wapen; bewijsplaatsen treft men aan zowel in ambtelijke verordeningen als in literaire teksten. In de keure van de ammanie te Brussel heet het: « die enen **knijf** trocke... hi waers om xi scellinge jegen den here » en bij Lodewijk van Velthem: « hi trac te hant een **cniif** ende stac den coninc in sijn lijf » (3).

Bij het Nederduitse **Knief** (soort zeis) staan wij dus voor een zoveelste voorbeeld van een woord dat in een vroeger cultuurstadium levenskrachtiger was en zich thans alleen op bescheidener plan handhaaft o.m. als benaming voor een maaigereedschap.

Onder de gebruiken in verband met de laatste van alle ingehaalde oogstwagens, kent men in Duitsland, zoals bij ons en ook elders nog, de versierde tak, de **mei**. In sommige streken (o.m. Westfalen en Zwaben) speelt daarbij als symbool ook de haan een belangrijke rol: een papieren of houten vogel werd op de laatste wagen meegevoerd of prijkte boven op de mei; het oogstfeest zelf heet op sommige plaatsen **Erntehahn** en zo meer.

Hieraan kan bij wijze van vergelijking direkt toegevoegd worden dat de haan traditioneel ook in ons land bij de vreugde van het laatste voer hoorde. Op verschillende plaatsen in Vlaams-België en Wallonië

(3) K. Stallaert, Glossarium van verouderde rechtstermen..., 81 en J. Verdam, Middelnederlandsch Woordenboek III, 1630.

heet nl. het inhalen van de laatste wagen : de haan inhalen, rentrer le coq.

K. Ter Laan wijst de genoemde Vlaamse uitdrukking thuis in het land van Aalst; in hun artikel dat beneden nog ter sprake komt vermelden E. Blancquaert en C. Tavernier-Vereecken met name o.m. de gemeenten Oordegem en Opbrakel. Een uiteraard ongepubliceerde bevestiging daarvan ontleen ik aan de mededelingen van een correspondent voor Erwetegem die op een dialectologische vragenlijst in verband met de terminologie van het oogstwerk ook volgende bijzonderheid vermeldt : het laatste voer was de « haan » (uitspraak ongeveer : den onne) (4). Te Parike, preciseert een plaatselijke landbouwer, is de haan het laatste voer tarwe dat binnengebracht wordt (5).

De Vlaamse juichkreet *jouw* (vaak uitgesproken *djouw*, *sjouw* of *zjouw*) die de omstanders laten horen als een schutter of bolder doel treft is niet alleen van Romaanse herkomst, maar daarbij oorspronkelijk zelfs niets anders dan een oude Franse naam voor de haan (Latijn: *gallus*), die zowel in Wallonië als in Vlaanderen de laatste oogstwagen sierde. Bij het binnenhalen hiervan werd uitbundig *jouw* geroepen, zodat dit woord, ook een vreugdekreet bijvoorbeeld bij het spel werd, met volledige verbleking van de oorspronkelijke betekenis. Dat achter *jouw* in de folklore van het laatste voer van de oogst primair de naam van de haan steekt en secundair de triomfroep bij schutters en bolders, lijdt vrijwel geen twijfel voor wie het artikel leest waarvan ik hier, soms met woordelijke aanhaling van hele zinsneden, de inhoud kort heb weergegeven : E. Blancquaert en C. Tavernier-Vereecken, onder Nederlands *Jouw!* en *Jouwen* schuilt een Gallische haan, Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Toponymie en Dialectologie XXIII (1949), 201-220.

In verband met het besproken boek wil ik hier tenslotte een vraag opwerpen. Zoals boven reeds gezegd is, kwamen in Duitsland ten tijde van W. Mannhardts enquête de *pik* en de *pikhaak* (of om het met Noordnederlandse termen te zeggen de *zicht* en de *mathaak*) maar binnen een geografisch eerder beperkte omschrijving voor.

Schrijfster gewaagt wel van het « Nederlands-Nederduitse verspreidingsgebied » van de *zicht*, maar anderzijds heeft zij het geregeld over « de rationele *zeis* » die kenmerkend was voor het oogstwerk op de grote bedrijven. Tegenover de inderdaad primitieve, ik zou haast zeggen oudtestamentische *sikkel* die bij de oogst in verschillende traditionele Duitse landschappen (Hessen, Thüringen, Württemberg, Bayrischer Wald) gebruikt werd, is de *zeis* inderdaad een toppunt van vernieuwing.

Maar waar moeten wij de *pik* alias de *zicht* dan in de ontwikkeling van de maagereedschappen plaatsen? Hier wekt I. Weber-Kellermann de indruk dat ze dit tuig beschouwt als een wat verbeterde *sikkel*, bijgevolg primitiever dan de *zeis*. Maar anderzijds blijkt uit

(4) Vragenlijst 23 van het Dialectenbureau, vraag 16 informeert naar de techniek van oogsten met *zicht*, *zeis* en *sikkel*.

(5) Geluidsarchief van het Seminarie voor Vlaamse Dialectologie te Gent, dialectopname Parike (0 211).

haar boek dat bijzonder weelderig groeiend graan in Oldenburg, Hannover en elders nog, met de zicht geogst werd, zodat de vraag rijst of dit gerei niet veeleer moet beschouwd worden als een innovatie, die juist haar beste kansen kreeg in streken met intensieve landbouw gekenmerkt door diepe grondbewerking, stevige bemesting en bijgevolg hoge opbrengst van graan met krachtig ontwikkelde halmen.

Daarmee is een probleem aangeduid, niet opgelost. Wie er bij Ir. Paul Lindemans, in zijn Geschiedenis van de Landbouw in België, de bladzijden op naleest die hij wijdt aan zijn visie op sikkels, zeis en zichten, ontkomt niet aan de indruk dat de terloopse opmerkingen over dit zelfde kapittel van I. Weber-Kellermann wat schraal uitvallen.

Maar dergelijke bekibbeling van één vraagpunt mag niet het einde wezen van mijn bespreking: integendeel, een waarderend en breed ereloot voor het gepresterde werk dat ons zowel een mooie synthese als nieuwe gezichtspunten biedt!

Ernest Eylenbosch.

(vervolg van blz. 119)

/Ofte / ° Waer-Zeggher, / Voor het Jaer ons Heeren / ° Jesu Christi M. DC. L V III / Ghemaect ende ghecalculeert op de Meridiaen der / vermaerde Stadt van Ghendt: en t' Bisdom der / zelve met haer omliggende Provincien. / ° Door Mr. Joannes Willemsens, / Mathematicus &. / ° Te Ghendt / Ghe-druckt by Bauduijn Manilius, wonen= / de inde witte Duyve. Ano 1658. Als vignet (52 mm bij 28 mm) een hand die een globe in de hoogte steekt; op de globe bemerkt men een netwerk van kleine en grote cirkels en de dierenriem. Een tweede hand verricht door middel van een passer een meting op die globe. Het uitspansel is verpersoonlijkt door een achtstralig zonnegezicht, een maantje-minne en twee sterrenbeelden.

De almanak vangt aan met inlichtingen aangaande de (post)boden. Het kalendergedeelte neemt de blz. 6 - 31 in beslag en is met wit papier doorspekt. De bezitter van het boekje heeft die blaadjes benut voor het maken van gedateerde aantekeningen. De dagletters zijn (wie had zich daaraan verwacht?) voorafgegaan door romeinse dagcijfers. De « vier-tyden » van het jaar worden behandeld op blz. 33-36 en de « Waer-Zegginghe van de twaelf Maenden » op blz. 37-60. Dan volgen twee « Chronijcken »: de eerste somt de merkwaardige gebeurtenissen op dagtekenend van voor J.C.; de tweede houdt zich bezig met de historische tijden (blz. 61-118). De almanak besluit zijn mededelingen met de regeling van het luiden der werkklok (blz. 119) en het reglement van de vertrektijden der posten (blz. 120).

Onze bibliotheek is dank zij de beredeneerde vrijgevigheid van de heer Van Audenhove een merkwaardig document rijker geworden. Zodat we uiteindelijk toch mogen getuigen dat Alijns aan de oudst bekende Gentse almanak een onderdak verleent.

M. Van Wesemael

Zoeken en Zanten.

in vele boeken, langs alle kanten

EVERBEEK – Sint-Jozef op herbergbezoek.

Sinds 1 september 1963 is deze gemeente bij onze provincie ingeschake'd. Wie van Everbeek spreekt, dient immer een onderscheid te maken : benedenkwartier of bovenkwartier. Daar kan men zeker van twee afzonderlijke centra gewagen.

In het bovenkwartier bestaat sinds 1 april 1872 een Sint-Jozefgilde. Het werd geen voorbijgaande aprilgrap, want de gilde floreert bestendig. Op de zondag na het naamfeest van Sint-Jozef, na 19 maart dus – brengt de Sint-Jozefgilde op luisterrijke wijze hulde aan de patroonheilige. We kennen omtrent het tradit'oneel verloop daarvan :

- 1) Een bijwonen van de mis die opgedragen wordt ter nagedachtenis van de overleden leden;
- 2) Een rondgang met de bus bij de leden-herbergiers. Op die dag is een lid van de konfrerie verkleed als Sint-Jozef, en een zoon van een der leden als het Kind Jezus; Sint-Jozef in ornaat met lang gewaad, met baard en hoed, en het kind met de kroon brengen samen met de andere leden een bezoek aan (in 1966 elf) leden-herbergiers. De muzikanten van de maatschappij « De Verenigde Vrienden » zijn natuurlijk van de partij.
- 3) Na het herbergbezoek volgt een « teerfeest », een eetmaal, tijdens hetwelk de sekretaris de betekenis van het feest en het verslag over het voorbije jaar verstrekt.

De gilde van Everbeek-Boven telt enkele franstalige leden en zo vindt men het er heel gewoon, dat aan tafel Nederlands en Frans wordt gepraat!

De grensgemeente biedt in elk geval haast een « unicum » vermits er jaarlijks Sint-Jozef en het kind Jezus rustig een pint gaan drinken!

Renaat van der Linden

Drukplaat Het Volk

Meer over de « kerscorf ».

In deze jaargang p. 67-72, vroeg O. DE NEVE :Wat is een « kerscorf »? In voetnoot 2 heeft hij mij aangehaald, want ik vermeldde reeds de kaarsenkorf, doch zonder beschrijving. Die gewenste beschrijving kon ik in mijn « tuinboekje » (1961) nog niet geven; ik had nog geen kaarsenkorf kunnen vinden. Sindsdien heb ik er echter reeds drie kunnen aftekenen. De vragensteller mag dus gerust zijn, hij heeft gelijk : een kerscorf is een kaarsenkorf. Mijn bewijsvoering moet ik echter voorbehouden voor mijn uitgebreide studie over volkshuisraad, die hopelijk einde 1967 gereedkomt.

Ik mag hier reeds bekendmaken, dat ik uit de oude boedellijsten een tiental vermeldingen van de kaarsenkorf heb opgetekend, nl. van het jaar 1528 tot het jaar 1609; een kaarsenbak heb ik gevonden in het Heemmuseum te O.-L.-V.-Tielt, en heb die bekendgemaakt in de mededeling **Kousenbak of kaarsenbak?**, in tijdschrift **-Oost, Bind- en Werkblad voor de Oostbrabantse Werkgemeenschap**, II (1965), 1, p. 1-6.

Intussen betuig ik O. DE NEVE mijn bewondering en waardering voor de geleerde dingen die hij over dit eenvoudig voorwerp wist te schrijven.

Jozef WEYNS.

WAASMUNSTER —

PLANTING VAN DE MEIBOOM DOOR DE KONFRERIE VAN HET H. KRUIS.

Degene die de naam « confrerie » leest of hoort, denkt terstond aan E.H. pastoor of aan een proost en aan een inschrijving in de Kerk. Voor de konfrerie van het H. Kruis te Waasmunster slaat men deerlijk de bal mis. Op de hoek van de Neer- en van de Sijpstraat rijst een indrukwekkende crucifix. Aan de voet van het beeld hangt een tekst, die verklaart dat Joannes Janssens, alias Jantje van Lier, het bronzen beeld schonk hetwelk een vermold houten Kristusbeeld verving.

Rond en voor dat beeld bestaat een konfrerie. De zetel daarvan berust niet in een pastorie, maar in het huis van voorzitter Paul Van Grembergen en in de herberg « De Meersbloem » (De Meibloem, zeggen sommige lieden) van Margriet Cools. De broederschap telt 152 leden, nl. 77 mannen en 75 vrouwen. Het lidgeld bedraagt 20 frank, wanneer de knaap het aan huis moet afhalen, maar de leden die op de jaarlijkse samenkomst in De Meersbloem op de laatste zondag van april hun lidmaatschap vereffenen, betalen 25 frank, maar daarvoor krijgen ze dan twee pinten. En natuurlijk zijn diegenen die een pint lusten, op post.

Een keer per jaar komen alle leden samen voor de vergadering, maar de week daarna komen de beste mannen van de konfrerie samen voor hun « meiboomplanting ». Op de vooravond van mei moet een sparremast als meiboom naast de crucifix de hoogte inschieten. Drie kleuren tooien de paal : rood, blauw en wit en de kleur legt getuigenis af, volgens de dorpsfilosofen, dat de meiboom stamt uit de periode van Maria-Theresia, uit het Oostenrijkse bewind en dat ze daarom de paal met Oostenrijkse kleuren verfd. Op regelmatige afstand hangen korfjes met vlagjes, die een van de drie kleuren vertegenwoordigen en laten wapperen. En 's avonds als de kinderen voor de boom dansen, krijgen ze snoep en vlagjes om mede te zwaaien. De Meiboom pronkt daar de ganse meimaand, in houwe trouwe traditie. Daar is een en ander veranderd : rond 1900 betaalden de mannen twee frank lidgeld, en de vrouwen 1 frank, maar met de emancipatie van de vrouw

betalen ze nu hetzelfde lidmaatschap, maar de mannen tien keer en de vrouwen twintig keer meer dan in 1900.

Ik vergat haast het biezonderste : boven op de mast is een driehoekig bord of planke bevestigd en daarop is O.-L.-Heer op zijn kruis geschilderd, met een gewoon hand, maar kunstzinnig. Op een keer, in 1880 hadden ze de meiboom in de donkeren recht getrokken — hoe kan dat anders, als ze de ganse dag op het veld moesten zwoegen en daar alleen 's avonds tijd voor vonden — en de houten vlag hing er verkeerd op. Ze vonden geen tijd meer om dat te veranderen en dan heeft O.-L.-Heer daar een maand met zijn hoofd omlaag gehangen.

Wie een Meiboom wil helpen inhuldigen, moet daar zeker van de partij zijn. — En de leden van de konfrerie, hebben die voordeel? hoor ik u vragen. — Natuurlijk! Met het geld van de offerblok (aan de voet van O.-L.-Heer) laten ze regelmatig heilige missen opdragen en als er een lid sterft, moeten de leden op post zijn, als dat kan, natuurlijk en dan laat het bestuur van de konfrerie speciaal een mis opdragen.

Ze zorgen niet alleen voor een Meiboom ieder jaar, ze zorgen ook nog voor hun zielezaligheid.

Ja, dat is raar. In Waasmunster hebben ze een oude konfrerie van het H. Kruis, waar niet eens een geestelijke in het bestuur zit. En dat ze reeds lang hun konfrerie hebben en hun Meiboom planten, staat vast, want in 1914 nog hebben ze een lid gevierd, omdat hij sedert 50 jaar in de konfrerie de meiboom hielp planten.

B. MOENS

BEERZEL en GENT MEIBOOMPLANTING

Het programma van het meifeest in dit blad, jg. XXXIX (1964) 163, betrekking hebbende op het feest van de Bond der Oostvlaamse Volkskundigen te Gent op 3 mei 1964, dunkt mij eerder een zeer goed gestoffeerd volksfeest te zijn met inschakeling van een meiboom, dan wel een zuivere meiboomplanting. Een paar wezenlijke elementen van een meiboomfeest werden niet vernoemd. Het is daarom allicht nuttig, dat we hier eens een opsomming geven van alle elementen uit een meiboomplanting, zoals die gedaan wordt door een van onze beste Vlaamse jonge volkskunstgroepen, nl. « Boerke Naas » uit St.-Niklaas, ten huize « Speelbergen » te Beerzel, alwaar het jongste feest dagtekent van 9 mei 1965. Ziehier de onderdelen ervan :

1. Verwelkoming (door gastheer).
2. Volksspelen tussen de jonkmans-kandidaten meigraaf.
3. Uitroepen van de meigraaf.
4. Kiezen door deze van zijn meigravin.
5. Gaan halen in groep van meiboom (die in de buurt gereed ligt).
6. Zingen van meiliedereren aan Mariakapelletje waar meiboom langs komt.
7. Richten van meiboom.
8. Kronen van meigraaf en -gravin onder de boom.
9. Aanbieden van erewijn aan hen.
10. Boodschap van meigraaf (door « heraut » gelezen).
11. Zij ontvangen een geschenk.
12. Zij tekenen het guldenboek.
13. Te hunner ere zwaaien de vendeliers hun vlag.

14. Hulde met de vlag : zij mogen op de vlag treden..
15. Meilied te hunner ere.
16. Meidans — lindedans.
17. « Breugeliaanse versterkingen rukken aan » : stoet met potten bier, vlaaien gedragen op ladder of afgehaakte deur, bijenkorf met broodjes.
18. Afwisselende volksdans met tussendoor een lied : dansen door groep alleen, door groep en publiek, door kinderen alleen.
19. Slotdans (« polonaise ») waaraan iedereen meedoet en die spiraalsgewijze eindigt rondom de meiboom.
20. Slot- en dankwoord door gastheer.
21. Afscheidslied.

Dr. Weyns

MARIAKERKE (Gent). — Een nieuwe ereburger, Reus Kollé.

Een mooie kunstvolle plakbrief nodigde ons uit tot de Reuzendagen te Maria-kerke. En zondag 29 mei 1966 groeide uit tot een echte reuzendag voor de wijk Kolegem en inzonderheid voor ingezetenen. De zondagnamiddag werd Reus Kollé plechtig ontvangen door het gemeentebestuur op het gemeentehuis, in aanwezigheid van een talrijk publiek. Reus Kollé werd tot ereburger geproklameerd en onder de bescherming geplaatst van peter en meter, ons medelid de heer Jules

Braeckeleire en Mevr. De Broe. De doopplechtigheid vond plaats in het Mariapark en naar oude volkse gewoonte werd doopsuiker uitgedeeld.

We hadden de eer en het genoegen van dichtbij kennis te maken met Reus Kollé en met de organisatoren van de reuzendagen. De nieuwe ereburger ontleent zijn naam aan de wijk Kolegem. Reus Kollé wordt uitgebeeld als een Frankische hereboer, die destijds zijn naam schonk aan het gehucht Kolegem.

De tekening en de afwerking van Reus Kollé werd toevertrouwd aan de heer Achiel Pauwels, kunstkeramist, en de heer Bracke Michel, decorateursierkunstenaar. De structuur van de figuur bestaat uit rietwerk, kunstig gedrapeerd door een Breugeliaanse kledij. De reus is 3,90 m hoog en weegt ongeveer 40 kg.

Tijdens de plechtigheid op het gemeentehuis nam Reus Kollé het woord bij monde van de heer H. Van Severen. Een leuk gedicht, op tekst van de hr. Adriaan Magerman, werd voorgedragen.

Cliché Het Volk.

Voorlopig werd nog geen reuzelied gecomponeerd. Mogelijks zorgt de heer Pauwels (Paul Rutger) daar voor.

Naast de officiële personaliteiten die daar aanwezig waren, menen we toch enkele personaliteiten te moeten vernoemen die we niet gezien hebben in het Mariapark en die nochtans tot de Mariakerkse reuzenfamilie behoren: Raas, Catharina en 't Zomerlief. En wat denkt onze Reus Kolle daarover, hij, de eenzaat. Want ook reuzen moeten de gelegenheid krijgen kennis aan te knopen met andere reuzen om op hun beurt een nieuwe familie te kunnen stichten.

Misschien horen we daar iets meer over volgend jaar ? (1)

M. Daem

Reus Kolle in het Mariapark tijdens de Reuzedagen (Cl. Het Volk).

(1) In nr 5 een uitvoerig relaas over de nieuwe reuzen van Kruishoutem en Lokeren.

Van een oude Gentse Almanak

Addenda en Corrigenda

Het zetduiveltje heeft meer dan iemand lief kan zijn huis gehouden in het artikel dat onder bovenstaande titel in het eerste nummer van deze jaargang verschenen is. Ik wil wel aannemen dat de aandachtige lezer enkele van de foutieve vormen zelf zal verbeterd hebben, doch de overige onnauwkeurigheden, met name die welke de tekst waarlijk ongenietbaar hebben gemaakt, zullen stellig onverbeterd gebleven zijn. Daarom was het noodzakelijk recht te zetten wat krom aangeboden werd.

Plaats	Fouten	Verbeteringen
blz. 20, r. 7	Fred. Vanderhaegen	Ferd. Vanderhaeghen
blz. 20, r. 21	almanaken	almanakken
blz. 20, r. 21	bordeaurood	bordeauxrood
blz. 20, r. 24	toont	loont
blz. 21, r. 7	dan,	, dan
blz. 21, r. 31	Manilussen	Maniliussen
blz. 21, r. 34	Putt	Putte
blz. 21, r. 9 v.o.	30 cm bij 34 cm	30 mm bij 43 mm
blz. 22, r. 29	in kalender	in de kalender
blz. 23, r. 31	principalste	principaelste
blz. 23, r. 31	Jaermaerckten	Jaermerckten
blz. 23, r. 5 v.o.	hemelschen	hemelsche
blz. 23, r. 5 v.o.	regel vergeten	teekenen hebben soo schrickelicke visionen gehad, dat der menschen zodiaktekens
blz. 24, r. 2	zodiatekens	middelbaar
blz. 24, r. 3	middelbaar	100 jaar geleden
blz. 24, r. 7 v.o.	100 geleden	

Prof. K. G. Van Acker, hoofdbibliothecaris van de Universiteitsbibliotheek, was zo voorkomend mij mee te delen dat de oudere exemplaren waarvan Ferd. Vanderhaeghen in zijn Bibliographie gantoise gewaagt niet verloren gegaan zijn, maar integendeel bewaard worden in de U.B. Hij stelde mij meteen in de gelegenheid met bedoelde boekjes nauwer kennis te maken. Het betreft zoals men zich herinneren zal de drie in voetnoot (1) blz. 20 opgenoemde almanakken en twee exemplaren van de Nederlantschen Sterre-Kycker, jaargangen 1664 en 1665.

Ik maak tevens van de gelegenheid gebruik om erop te wijzen dat we in onze bibliotheek enkele wandkalenders bewaren die dagtekenen uit de 18de eeuw. De U.B. bezit een aanzienlijke verzameling van deze wandkalenders, ook wandalmanakken genoemd : oudste exemplaar : 1654.

Mijn babbeltje over die oude almanakken heeft intussen een ander staartje gekregen: een zo onverwacht als aangenaam en welkom staartje. Ons bondslid, de heer Van Audenhove, schonk namelijk aan de bibliotheek een almanak van welks bestaan wellicht hij alleen iets afwist.

Het betreft een in octavo boekje van 93 mm bij 73 mm en telt 120 niet gepagineerde bladzijden. Op enkele zeldzame uitzonderingen na is het gezet in gotische letter, zwart en rood. Het titelblad draagt de volgende tekst : ° Almanach
(vervolg blz. 113)

Boekbesprekingen

Melville JACOBS, **Pattern in Cultural Anthropology**. Homewood (Illinois), The Dorsey Press, 1964 (x + 415 blz.).

Het is niet het eerste boek van Melville JACOBS, Ph. D., professor in de Antropologie en de Linguïstiek aan de universiteit te Washington. Verschillende opvattingen die aangesneden waren in zijn «General Anthropology», in samenwerking met B. J. STERN uitgegeven (New York 1952², ix + 338 blz.), vinden we nu verder uitgewerkt terug.

De titel van het boek is bezwaarlijk in het Nederlands om te zetten. Hij bevat een soort associatie van de strekking van het boek met de zin die, ongeacht nuanceringen of zelfs verschillen, aan het woord «pattern» i.v.m. «culture pattern» wordt toegekend. De betekenis is hier niet zo zeer te zien als een richtend basiselement van ideologische aard dan wel als een proces van herordening, heraanpassing of wijziging als gevolg van nieuwe bevindingen i.c. aan andere wetenschappelijke disciplines ontleend, of van herinterpretaties binnen het eigen raam van de etnologie opgeroepen. De bedoeling is wel het tot een evenwichtige, theoretische pasvorm te integreren van diverse opvattingen en uiteenlopende werkwijzen door middel van een kritische bezinning. Zodoende dekt de titel wel de inhoud van het boek dat geen inleidend handboek, noch een «patchwork survey» wil zijn, maar wel een poging tot oriëntatie in enkele uiteenlopende onderdelen van de complexe culturele antropologie. Terecht onderstreept de auteur dan ook dat zijn boek bestemd is voor de lezer die reeds vertrouwd is met de antropologie, liefst in zekere mate met de fysische (biologische) antropologie en met de prehistorie. Kort gezegd, het is een studieboek voor gevorderden in de etnologie.

Van de twintig hoofdstukken zijn de eerste twee «background chapters». Onder de titel «Toward subsystems of scientific Theory: Units, Types, Processes, and Concepts» neemt M. Jacobs met kritisch inzicht, oudere en jongere richtingen en werkwijzen op de korrel in een streng samengedrukte synthese «too technical for laymen and beginning students» (blz. 3). Het tweede hoofdstuk is van een andere aard en houdt verband met de systematiek in een pedagogisch perspectief, toegepast op de interferenties van streng gecodificeerde primitieve economische systemen, met sociale structuren. Vandaar de titel van dit hoofdstuk: «Socioeconomic Types».

De volgende hoofdstukken zijn van ongelijke omvang en alhoewel zonder bepaalde rangschikking, onderling niet zonder interferenties. Ze brengen iedere maal een summiere inleiding tot de studie van een minder of meer beperkt onderdeel van de culturele erfenis en de geestesgesteldheid van enkele duizenden niet-westerse of «nonliterate» (d.i. in de gewraakte term, primitieve) volkeren.

Na ruim 50 blz. te hebben gewijd aan «Languages of the World», vervolgt M. Jacobs met een hoofdstuk waarvan de titel misschien verrast in de etnologische vakliteratuur, nl. van de geboorte tot de dood. Hij verduidelijkt echter onmiddellijk deze ongewone titel door er psychologische antropologie aan toe te voegen, zodat het verschil in opzet met hoofdstukken over de zgn. Levensloop of «Van de wieg tot het Graf» die gebruikelijk zijn in de Volkskunde, duidelijk tot uiting komt. Hierin bespreekt hij trouwens opvattingen over zuigelingen, de ontwikkeling van de persoonlijkheid

van de geboorte tot de leeftijd van anderhalf jaar, van een jaar en half tot drie of vier, van drie à vier tot vijf à zeven, in de prepuberteit, de puberteit en de postpuberteit met adolescentie. Voorts handelt hij over huwelijksritus en de tijd nadien, de leeftijd van de volwassene, de ouden van dagen en over de afgestorven mensen, alles in het licht van de «Psychological Anthropology».

Volgen dan, zowat in de tweede helft van het boek, de 16 overige hoofdstukken met kritische bezinningen en persoonlijke visies over geniale, doorsnee- en achterlijke individuen, de man-vrouw verhoudingen, over slaap, droom en verbeelding, over ziekte, sociale gedragingen en voorkomen, humor en tragiek, religie, de cultuurdrager en de kunstenaar en het scheppingsvermogen, over etnomusicologie, woordkunst (d.i. Folklore s.s., «Oral Literature», «Anthropological Folklore», «Mythology or Folklore»), dans, plastische en grafische kunst, ontspanning en spel, over wereldbeschouwing, ethica en tenslotte over wetgeving.

Op drie na zijn alle hoofdstukken afgesloten met een beperkte, tevens kritisch opgevatte verwijzing naar aanvullende lectuur, uitsluitend in de Engelse taal zoals meestal in de U.S.-literatuur. Een index volgt op een vrij uitvoerige samenvatting waarin besluiten van meer algemene aard zitten vervat.

«Pattern in Cultural Anthropology» van Melville JACOBS is uiteindelijk een nuttige bezinning over het specifieke wezen van de etnologie als wetenschappelijke discipline, dank zij het centrale thema dat doorheen de disparate hoofdstukken loopt. Het accent ligt immers op

nieuwere, zo niet pas aangesneden inzichten, maar ook op de onrijpheid van de methode van onderzoek en het weinig preciese beeld van de tegenwoordige stand van onze kennis van de zeer complexe cultuuruitingen van de mens.

Ondanks een honderdjarige beoefening, is de Etnologie, of zo men wil de Culturele Antropologie, als een organisch geheel van zuiver wetenschappelijke disciplines en om verschillende redenen, nog uiterst jong. Dat ook Melville JACOBS niet altijd even diep treft in alle behandelde facetten van de menselijke cultuur-uitingen, wel eens tot criti-caster verwordt en tot aftakeling overslaat, is precies een gevolg van de actuele toestand en wellicht een onverwacht bewijs te meer van zijn stellingen. Maar dat de auteur door middel van een soort kritische afrekening heeft bijgedragen tot het ontdekken van specifieke probleemstellingen is dan ook belangrijker en nuttiger dan, zoals het wel eens gebeurt, met een stel geprefabriceerde oplossingen op hol te slaan. Afgezien van nieuwere en aanvullende inzichten in onderhavig boek, blijft het dertig jaar oudere «The Study of Man. An Introduction.» van Ralph LINTON (New York 1936) dat meer klassiek van opzet is, zijn plaats behouden naast «Pattern in Cultural Anthropology».

Voegen we hier tenslotte aan toe dat ook de Volkskunde, die als wetenschappelijke discipline bezwaarlijk te scheiden is van de Etnologie, en niet het minst de eigenlijke Folklore als onderdeel van de Vergelijkende Volkskunde, veel nut kan halen uit het besproken boek.

P. Jan VANDENHOUTE.

RENAAT van der LINDEN, **Het Bolspel in Vlaanderen, vroeger en nu**, in eigen beheer, Godveerdegemstraat 15, Zottegem, 1966, 272 blz., 32 blz. buitentekstplaten, geïllustreerd, prijs 295 F, P.R. 13.80.99 (voor leden van de Bond 225 F).

De studie behandelt al de soorten van bol- en kegelspelen die ten huidige dagen nog in Vlaanderen worden beoefend.

Niets van «horen zeggen» niets van «hier of daar gelezen», maar de beleving ter plaatse zelf leidde tot het opmaken van een zo uitgebreide inventaris.

Niet alleen het Vlaamssprekend gedeelte van België, van West-Vlaanderen tot Limburg, werd doorgekruist, ook Frans-Vlaanderen (Roubaix-Tourcoing), Zeeuws-Vlaanderen en Nederlands Limburg werden bezocht.

Behalve bij de bolders, werd ook halt gehouden bij de boldraaiers waardoor we in hfst. 4 wetenswaardigheden over de techniek van het draaien, de houtsoorten en de verschillende soorten van bollen worden ingelicht.

Schr. gaat kronologisch te werk. Na de beschrijving van iedere soort van bolspel worden de lokaliteiten behandeld waar het beoefend wordt. We vinden in hfst. 6 tot en met 13 (blz. 36-163) het spel met de krulbol, met de platte bol, met de ronde bol, de blazoenbolling, de gaibolling, het pierbollen, de putbolling en de bakbolling. Hfst. 14 brengt ons het kegelspel, de petanque en de bowling. We eindigen met beugelen, een Limburgse sport in Nederland en bij ons.

Geschiedenis krijgen we door een milde greep uit dokumenten uit 't verleden. Schr. heeft niets onverlet gelaten; we vinden de edele kunst van het bollen terug in de literatuur, de schilderkunst, de volks-overlevering, het sprookje, de legende tot zelfs in de T.V. Talrijke illustraties, foto's van wedstrijden, enz. verduidelijken de tekst.

Een register van plaatsnamen en

van bolderstermen besluit de studie. Prof.-emer. Dr. Paul De Keyser schreef de inleiding en kunstschilder-graficus Herman Verbaere verzorgde het omslagblad.

Na de inhoudstafel te hebben besproken, vinden we het passend in deze boekbespreking de bijzondere verdiensten van het boek te onderlijnen.

In Vlaanderen is het aantal werken gewijd aan een afzonderlijk volksspel of -vermaak eerder gering. Het Bolspel in Vlaanderen zet een stap in de goede richting om recht te laten wedervaren aan het methodisch onderzoek, wars van alle amateurisme of would be geleerdheid.

Door zijn onderwerp systematisch en zo uitgebreid te behandelen heeft de auteur de aandacht gevestigd op de mogelijkheden om een volksspel te belichten, zowel in het verleden als in het heden. We kennen de opvattingen van Renaat van der Linden over volkskunde en zien, dat hij trouw bleef aan zijn zienswijze om zijn onderwerp te behandelen als een gezonken kultuurgoed waarvan de continuïteit niet ophoudt te bestaan in la belle époque noch vóór een wereldoorlog. Hij behandelt zijn onderwerp als een aktualiteit, innig verbonden met de sociologie en psychologie van de mens zelf. Het bolspel in zijn diverse aspecten is een eigentijds verschijnsel behorend tot alle tijden; ter illustratie van deze bewering verwijzen we naar het hoofdstuk 17, handelend over literatuur, toneel, roman, sprookje, sage en legende. Ook de gebruikte geografische gegevens over het bolspel-motief wijzen in die richting.

Leren we niet uit het boek hoe de psychologie van de ontspanning een actueel probleem is en de volkskun-

de hierin een taak te vervullen heeft. De auteur vestigt de aandacht op het volksspel als middel tot gezonde ontspanning.

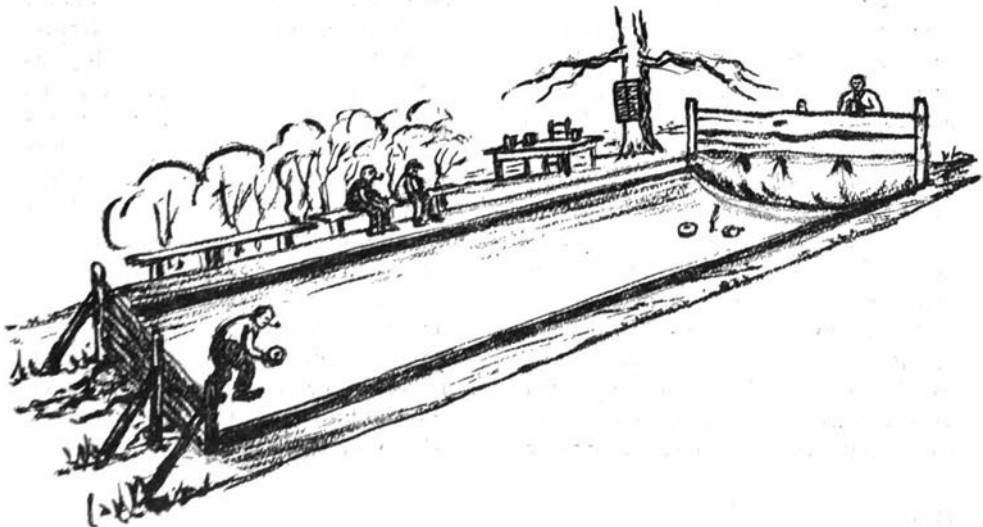
Een andere grote verdienste van het boek lijkt ons nog altijd te zijn, het persoonlijk zoeken en zanten over bolspel. Zoals bij de inleiding van deze bespreking werd gezegd, is het werk ontstaan uit honderden kontakten met personen en met verenigingen die vertrouwd zijn met het bolspel.

Zijn ervaringen en interviews met spelers maken van het boek een levendige brok volkskunde geput uit de puurste bronnen. Steunend op een verantwoorde en degelijke bibliografie vond de auteur het gepaste compromis tussen de wijsheid

die men in boeken vindt en de wijsheid die men bij het volk ontdekt.

We kunnen deze boekbespreking niet eindigen zonder de auteur hartelijk te feliciteren met zijn prestatie. Zijn vorig werk over de bedevaartvaantjes genoot zeer veel belangstelling, het boek is niet meer te vinden in de handel. We wensen aan de hr. Renaat van der Linden dat zijn boek over het bolspel dezelfde weg van belangstelling en sukses zou opgaan. Niet alleen in Vlaanderen moet zijn werk ingang vinden, maar ook in Wallonië, Nederland, Frankrijk en Duitsland kan het boek nuttig geraadpleegd worden voor vergelijkende studie.

M. BROECKHOVE.

NIKOLAUS KYLL. Pflichtprozessionen und Bannfahrten im westlichen Teil des alten Erzbistums Trier. Bonn, Ludwig Röhrscheid Verlag, 1962, 155 blz.; 4 afbeeldingen en uitvouwbare kaart in Bijlage.

De verzameling «Rheinisches Archiv», uitgegeven door het «Institut für geschichtliche Landeskunde des Rheinlandes an der Universität Bonn» en waaraan o.m. de gunstig bekende volkskundige Mathias Zender meewerkt, heeft onderhavige studie als nr. 57 van haar reeks opgenomen.

Met Oostenrijk staat Duitsland nog immer aan de spits voor het bestuderen van de religieuze volkskunde volgens de verantwoorde historische methode. Hoewel hoofdzakelijk geschiedkundig georiënteerd, verdient dit werk over verplichte processies de volle aandacht van de volkskundige.

Hier mag wel worden vermeld dat de Belgische historicus Dom Ursmer Berlière de eerste was die in 1922 de aandacht voor «Les processions des croix banales», zoals deze in de oostelijke provincies van het huidige België in de 11e-12e eeuw werden aangetroffen, opeiste. Het gebruik bestond hierin dat jaarlijks op vastgestelde dagen de bewoners van bepaalde dorpen met processiekruis en vanen vooraan, hun offergaven in de aangewezen kerken kwamen neerleggen als herkenning van hun afhankelijkheid.

De oudste tochten hadden de bisschoppelijke kerk als einddoel; hierheen werden door de parochiale geestelijkheid de bewoners of een afvaardiging van de onderscheiden dorpen begeleid. In een jonger stadium hebben abdijen of kloosterkerken deze rol van verzamelplaats met het eraan verbonden economisch voordeel overgenomen.

De oorsprong en de ouderdom van het gebruik konden tot heden niet worden opgehelderd. Gegevens uit de 10e eeuw vermelden als een oud voorschrift dat de parochiepastoor

samen met zijn bisschop de hoogdagen zou komen meevieren in de katedraal. De grondbezitters en minstens een deel van de parochianen zouden hierbij hun paspoort vergezellen.

Wij begrijpen best hoe in de loop der eeuwen zg. misbruiken deze tochten kwamen ontsie-en, — wij hoeven slechts aan de nachtelijke bedevaart van de Gentenaars naar Sint-Lievens-Houtem te denken, — en het verval van het gebruik hielpen verhaasten. Begin van de 18e eeuw zijn er in sommige lokaliteiten nog sporen van deze processies, geëvolueerd tot kollektieve bedevaarten, terug te vinden.

Bedoeld onderzoek, dat tot het gebied van het oud aartsbisdom Trier beperkt bleef, doet bij ons de vraag rijzen of ook in Vlaams-België relikten van dit gebruik worden aangetroffen.

Even als voor de zg. heilighdomsvaarten, die slechts ter gelegenheid van een genadejaar plaats hadden, vinden wij in Vlaanderen geen vermelding van bedoeld gebruik van de opgelegde en banprocessies. Of kunnen wij hieraan de processie te Doornik, waaraan de Gentenaars jaarlijks op de dag van de Kruisverheffing (14 september) deelnamen, verbinden? Het lijkt mij niet uitgesloten dat een nauwgezet onderzoek naar de oorsprong van deze deelneming door de Gentenaars, die in de 13e en 14e eeuw haar bloei-periode kende en slechts in de 16e eeuw zou achterwege blijven, tot de vaststelling zou leiden dat niet, zoals wordt vooropgesteld, de dankbetuiging om vrijwaring van een pestepidemie doch wel de afhankelijkheid van Gent van de bisschopszetel van Doornik, het eerste sta-
(vervolg blz. 102)

DIENST VOOR VOLKSKUNDIGE OPZOEKINGEN

DUIVENTORENS IN OOST-VLAANDEREN

Voorwoord

De duif speelt een belangrijke rol in het kader van de zinnebeelden. Ze geldt als een beeld van liefde, eenvoud en oprechtheid, van huwelijkstrouw; dan toont de kunstenaar een koppel, een doffer en duif; wanneer ze met een olijftak in de snavel vliegt, beschouwt men haar als een symbool van de vrede; met een brief in de snavel treedt ze op als zinnebeeld van het postwezen, als een boodschapper, enz.(1).

De duif speelt eveneens een belangrijke rol in ons volksleven. De duiven hebben een ontzettende en ontzaglijke rol ingenomen in de wereld van spel en sport, in het kader van de ontspanningen. De duivenwedvluchten bestaan in de kleinste gemeente en in iedere grootstad. De duivenmelkers geven er hoge sommen voor uit en een duif kan soms heel wat meer waarde hebben dan een auto. Het houden van duiven gaat terug tot de alleroudste tijden en treft men aan over de hele wereld. De bijbel brengt het verhaal over de ark van Noë, waar de duiven op de eerste plaats treden. In de oudheid wendden alle volkeren uit het Nabije Oosten deze vogels als berichtdrager aan. De Griekse schrijvers verstrekken heel wat bijzonderheden. De oude Egyptenaren delen ons mede, dat men voor het overbrengen van berichten duiven gebruikte dewelke in vaste stations waren gehuisvest. De Pheneciërs, koene zeelui en gewetenloze kapers, wendden duiven aan om de terugkeer van hun schepen te seinen. Ook Syrië kende weleer een duivenpost.

De geschiedschrijvers verklaren hoe de wijze koning Salomon (eerste eeuw vóór Jezus Kristus) zich van duiven bediende om zijn bevelen in zijn uitgestrekt rijk over te brengen. Tijdens de Olympische spelen in Griekenland (de eerste Olympiade verliep in 776 vóór J.K.) zond men de namen van de overwinnaars bij middel van duiven in allerlei richtingen. De Romeinen onderhielden duivenhokken in alle landstreken die aan hun heerschappij onderworpen waren. Ook tijdens de Kruistochten gebruikte men duiven om berichten over te seinen. Tijdens de godsdienstoorlogen in de tweede helft van de zestiende eeuw was het gebruik van postduiven een gewone taktiek. We kunnen eerlijk getuigen, dat talrijke vorsten, legeraanvoerders, financiële bonzen en zelfs zeeschuimers zich van duiven bedienden om hun berichten vlug over te brengen.

Doorheen de hele wereld treft men de duiven aan.

België is de bakermat van de postduivenliefhebberij. Door fokkunst en selectie is de postduif thans in staat na een vlucht van afstanden tot meer dan duizend kilometer het hok terug te vinden. Voorwaar een wonderbaar Belgisch produkt.

Ons doel bestaat erin in eigen land naar de middeleeuwen te trekken. De duiven waren over gans West-Europa verspreid, o.a.

(1) Vlaanderen, André: Teekens en Symbolen. Amsterdam, 1946, blz. 45.

in België, Frankrijk, Nederland en Duitsland, maar alhier hield men deze vogels op een specifieke wijze, nl. als vleesvoortbrengers; aldus ontstonden de zogenaamde « DUIVENTORENS » die in het begin opgetrokken werden in hout, maar waarvoor men nadien bakstenen aanwendde, zoals we ze thans nog aantreffen

Een geschiedenis in vogelvlucht

Op basis van de traditie en aan de hand van geschreven bronnen stellen we vast, dat gedurende de periode van het leenroerig stelsel en de volgende eeuwen het bouwen van duiventorens en het houden van duiven voorbehouden was aan edellieden, abdijen en kloosters. Aldus verleende de stad Gent aan de abdijs van St.-Pieters het recht van duivenkweek op de torens van de stadspoorten⁽²⁾.

Voor het Land van Waas leest men: « d'oudste themwaerts van de voorzeyde hooftleenen, t'opperhuys mette walbrugge, poorte ende DUYVEKETE, ofte daer geen walbrugge en is, is het beste roockhuys metter poorte, midtsgaeders den schauboom »⁽³⁾. In het « WESENBOECK » van 1584 noteert de kroniekschrijver « een meet lants voor den hoff, metter DUYVEKEETE »⁽⁴⁾, in het lantcohier van 1638 « den vijver daer de DUYVEKETE upstaet » en « aen de warande op de Gelaghe, de DUYVEKETE van den Baron ».

Ook het recht van de duivenslag behoorde tot de talrijke heerlijke rechten, verbonden aan het bezit van een kasteelgoed, een ridderhofstede of andere woning van een edelman. Dit beduidt, dat de landheren een duifhuis, duivenslag of duiventoren op hun domein mochten bezitten. Men zou hen bijna als adellijke duivenmelkers kunnen betitelen.

Het colombarium of een duiventoren behoort tot het leenrecht. Het hoeft ons dus geenszins te verwonderen, wanneer we naast vele kastelen of grote leenhoeven een colombarium aantreffen. Het bleef een privilege van nobelen en abdijen. Het colombarium volgt de heer.

Reeds in de dertiende en de veertiende eeuw vormde de duivenkweek samen met de vogelrie, de visserie en de zwanerie, een belangrijk onderdeel van de voedselvoorziening voor de rijke tafels.

De vlugge vermenigvuldiging van de duiven, de gemakkelijke voeding op de akkers en de kouters maakten, dat de duivenkweek een kosteloos en winstgevend zaakje was! Kasteelheren bouwden torens met duiventillen of omvormden vroegere verdedigingstorens om er honderden koppels in te laten nestelen, te laten broeden en kweken. Of deze uitgebreide duivenstapel een voordeel of een ramp betekende, laten we voorlopig ter zijde; op het einde van de zestiende eeuw schat men het aantal duiven op ruim 2.400.000⁽⁵⁾.

In dergelijke torens kweekten de duiven, leefden er als in schuilruimten; de bevoorrechten zorgden voor de torens om duiven te

(2) Diericx, Charles Louis: Mémoires sur la ville de Gand. Gent, 1815 II blz. 374.

(3) Costumen van den Lande van Waes. Gent, 1773 dl. II n° 19.

(4) Rijksarchief, Gent. Bazel-W. n° 206 (1584-1616) f° 23-28; gemeentearchief Bazel. Lastcohierien 1638 f° 4.

(5) Rijksarchief Gent. Jaerregisters 1404-1412.

houden en lieten toe, dat later hun pachters duiven hielden. Indien een pachter duiven wilde houden, dan diende hij de helft van de kweek af te staan aan de eigenaar van het hof en diende tevens alle duiven te « coernen » of « corenen » met zijn eigen graan(6).

Jaarlijks moest de edelman of de pachter soms een recognitiegeld betalen. De knappe historicus A. Van Werveke deelt ons ook mede welke verordeningen de duivenhouders moesten in acht nemen in de loop van de zeventiende eeuw. Zwारे straffen waren voorzien, tot zelfs een verbanning van tien jaar, voor degenen die duiven van anderen vingen. Niemand mocht de duiven vangen of doden, wanneer ze op het land kwamen « corenen » of het plunderden. Het edikt van 31 januari 1614 somt enkele verboden wapens op : « bus-sen, escopetten, cleyne roerkens ofte pistoletten ende andere vier-stockers »(7).

Het stoffelijk voordeel van het houden van duiven bestond erin, dat ze omtrent het hele jaar op zichzelf waren aangewezen en dat ze de kost op andermans akker moesten zoeken. Alleen tijdens de guurste wintermaanden werd een weinig bijgevoerd. De kasteelheer gunde zijn duiven de vrijheid, zonder ze te voeden; de beestjes zochten voeder op de akkers der pachters die stilzwigend moesten toezien hoe een zwerm duiven regelmatig neerstreek. Dat beduidde een ramp voor de bezaaide velden, terwijl anderzijds de vogels ook het onkruid opzochten. De studie van A. Van Werveke vermeldt een plakkaat van de Raed van Vlaanderen uit 1612, dat handelt over de schade berokkend door duiven aan « besaetheden ende sonderlinghe in het Lynsaet ». De eigenaar diende een bepaalde oppervlakte te bezitten en moest ten minste « hebben in proprieteyte ofte andersins bezitten ofte bedryven thien bunders landt » (d.i. 11 ha 88 a) om duiven te mogen houden. Tijdens de regering van Albrecht en Isabella (begin van zeventiende eeuw) bedraagt de vereiste oppervlakte drie bunders, d.i. 3 ha 56 a.

Een Vlaams plakkaat van 31 oogst 1613 verbiedt volgens art. 88 het columbarium, indien de duivenhouder niet drie bunders labeurland in eigendom of in leen bezit, op straf van het vernietigd te zien en op straf van boete. Te Ieper bedroeg de oppervlakte 40 roeden voor vier koppels, te Cassel 20 roeden voor twaalf koppels, in het Brugse Vrije 30 roeden voor hetzelfde getal. « Ende omdat er daghelyx verscheyden clachten vallen ter oorsaecke van de duyfecoten » was het verboden « noch duyve te houden tensy, die 3 bunderen winnende lant te vooren in eyghedom hadde ofte in heuringhe »(8).

Een merkwaardig onderscheid geldt er voor de duiven die op een woonhuis verbleven en voor degene die in afzonderlijk staande tillen of torens hokten : « De ghone woonende in besloten steden » mochten maximum zes paar duiven houden, maar slechts in hokken « alleenlyck ghesteld op eenen staeck ende wiel ».

(6) « corenen, cornen, coernen » = voederen. Middelnederlands Woordenboek.

(7) Iden Placcaetboeck van Vlaenderen. n° 404-405.

(8) Op 4 oogst 1789 hebben de Fransen het privilegie van de edelman afgeschaft, als te sterke herinnering aan het feodaal tijdvak.

Het kweken van duiven diende in hoofdzaak voor het eigen voedsel of voor de genodigden van de gastheer, of ook nog als caritate aan zieke of zwakke onderdanen, die door menslievende kasteelvrouwen werden verzorgd. Laten we zeggen, dat de duiven tijdens de middeleeuwen voorraad leverden voor de tafels van het adellijk geslacht.

De keukenrekeningen van de adel in de dertiende eeuw wijzen op een ruim gebruik van gebraden duifjes; deze genoten een ereplaats onder de gerechten.

Het ging niet alleen om het kweken van jonge duiven, doch ook om de kostbare mest die ten zeerste gezocht werd en een mooie prijs op leverde.

Ir Paul Lindemans besteedt vrij veel aandacht aan de duiventorens⁽⁹⁾. « Deze (de heer) had schier zonder kosten het vlees van jonge duiven en voornamelijk een grote hoeveelheid duivenmest voor het mesten van eigen inrichtingen of om duur te verkopen... ». Onmiddellijk daarna wijst de auteur op de evolutie in de toestand. « Bij ons schijnt in de late middeleeuwen deze wantoestand al sterk gewijzigd te zijn. Door de verbrokkeling van de grote domeinen waren de oude « uithoeven » van het domein zelfstandige pachthoven geworden, en nieuwe hoeven waren binnen het vroegere domaniaal gebied ontstaan... Het is opvallend hoeveel hoeven er in de vijftiende eeuw (en waarschijnlijk reeds vroeger) een « duifhuis » bezaten; terwijl nochtans veel van die hoeven nooit de zetel waren geweest van een heerlijkheid ofwel het vroeger winhof van een kasteel.

Het recht om een duifhuis te bezitten was in de late middeleeuwen bij ons geen uitsluitend heerlijk voorrecht meer, maar wel een voorrecht van grote bedrijven. « Voorbeelden van 1422 en 1577 staven de verklaring. Verder : « Wij menen dat dit groter aantal « vleugen » de duivenplaag niet verergerd had; eerder integendeel : de duiven behoorden nu tot het winhof van een pachter, een boer die de duivenschade op zijn akkers even erg vreesde als de « kossaarden » en andere kleine « labeurmannen » uit het omliggende; zij zullen het aantal duiven in hun vleug wel beperkt hebben tot het minimum nodig voor de mestproductie; en ze zullen ze zeker opgesloten hebben gedurende de zaaitijd en tijdens de oogst. Zij hadden er evenveel belang bij als de boeren die geen duiven mochten houden ». ...

« Het voorrecht een duifhuis te bezitten dat bepaalde hoeven bezaten, schijnt grotendeels vervaagd na de troebelen van de zestiende eeuw... En zoals het gewoonlijk gebeurt, als een voorrecht vervalt, begon nu iedereen duiven te houden. Nu eerst bleken de duiven een echte plaag te worden. De Staten dienen in te grijpen door bepaalde reglementeringen, zo in 1612, 1613, 1716, 1720, 1740.

« Relikten van heerlijke duiventorens zijn thans eerder zeldzaam in het Vlaamse land. Wel bezitten wij nog enkele monumentale

(9) Geschiedenis van de Landbouw in België. De Sikkel, Antwerpen, 1952, IIe deel, blz. 446-452.

duifhuizen, maar die werden gewoonlijk opgericht door rijkelui, als decoratief onderdeel van hun speelhuis op het platteland ».

Huidige Duiventorens

Laten we even het geschiedkundig opsporingswerk terzijde, om onze aandacht te besteden aan de duiventorens in onze provincie. Het doel en het gebruik van de « duivenketen » en van de nog bestaande duiventorens kan men licht achterhalen, door het ontleden van hun bouwvorm, hun grootte en hoogte, hun inwendige schikking, hun ligging en oriëntatie. U treft ze meest aan op of rond kasteeldomeinen, op oude boerderijen die weleer door abdijen werden aangelegd en verpacht, thans nog vaak aan kasteelheren toebehoren of die eigendom zijn van zelfstandige hereboeren en andere eigenaars.

De duiventorens ontstonden in hoofdzaak op het platteland en in de omgeving van de steden. Ze waren bestemd om er van zestig tot vijfhonderd koppels te laten nestelen, broeden en kweken. Ze vertonen verscheidene vormen en zijn vierkant, langwerpig, rond, zes- of achtkantig. Over het algemeen bouwt men volgens een zelfde beginsel: de bouw bereikt een wisselende hoogte van negen tot twaalf meter of meer, met een hele reeks vlieggaten, met een stevige ingang deur die de toren moet beschermen tegen inbraak. Een biezonderheid treft bij de meeste duivenhuizen: venstergaten voor het verspreiden van daglicht ontbreken; dit feit laat ons veronderstellen, dat van zonsopgang tot zonsondergang de toegangspoort of patrijspoort van de keet openbleef.

De bewaarde torens zijn gewoonlijk opgetrokken in baksteen. De hoeken, de lijsten, de strekken of bovendorpels van de deuropeningen met kant- en sluitstenen zijn dikwijls met witte natuur- of zandsteen getooid.

De binnenruimte is voorzien van talrijke boven en naast elkaar in de wand gelaten holten of nissen die als woonplaats dienen. Ook vooruitspringende woonvakken uit baksteen of tegels, tegen de wanden gemetst of houten nesthokjes treft men aan. Vroeger bouwde men de duivennesten uit leem en gehakt stro. Elke toren bevat een ander complex, maar heeft in zijn aparte geschiedenis een verband of contact met het oude Vlaamse recht en voorrecht.

Over het algemeen weet de massa weinig of niets over onze waardevolle duiventorens en velen lopen ze achteloos en onverschillig voorbij. Een geestdriftig duivenliefhebber kan de waarde ervan ontdekken en ervan achterhalen. Een en ander werk over sierduiven vermeldt gebeurlijk het bestaan van duiventorens, doch betrekke'lijk vaag. De heem- en volkskundige G. P. Baert had reeds

(10) Baert, G.P.: Duiventorens in Vlaanderen. Toerisme. Tijdschr. van de Vlaamse Toeristenbond. XIX (1940) 44-52, 114, 143, 204, 226; aanvullingen in XX (1941) tot XXII (1943).

Idem: « Het duivenmelken en de duivekeeten van 't verleden ». Biekerf, Brugge, XLV (1939) 259-271.

Lindemans, P.: « Duiventillen ». Eigen Schoon en de Brabander, Merchtem XXXI (1948) 441-442.

heel wat dokumentatie verzameld en uitgegeven en zo was daar een lichtbaken voor me⁽¹⁰⁾. Sinds 1940 zijn verscheidene « duivenketen » gesloopt of in puin gevallen. Voor degene die ik ontdekte en in beeld vastlegde, acht ik het niet nodig uitvoerige historische bijzonderheden te verstrekken. Het verdient voorrang bij de specifieke torenbouwkunst stil te staan. Onze Vlaamse gewesten hebben een rijk patrimonium of vaderlijk erfgoed. De duiventorens zijn een getuigenis en bewijs van karakteristieke kunstvaardigheid.

Door onze inspanningen DIENEN wij vooral de heem- en de volkskunde, door de waarde van het eigen dorp, van de eigen gemeente te beklemtonen, en door de vergelijking van verscheidene torens uit onze provincie een waardige syntese tot stand te kunnen brengen.

De studie van de « duiventorens » heeft veel meer tijd en inspanning gevergd dan ik aanvankelijk vermoedde. Persoonlijk ben ik overal ter plaatse geweest, overal werd de toestand gezien, onderzocht, heb ik nota's genomen en naderhand gefotografeerd.

Van horen zeggen blijft gewoonlijk weinig over. Wat nu eenmaal geschreven of gedrukt staat wordt redelijker aanvaard en onthouden. Daarom ook zijn wij er niet voor teruggedeinsd de beschrijvende tekst rijk te illustreren. De afbeeldingen verduidelijken zoveel mogelijk de karakteristieke bouwvormen en de particulariteiten aan elke toren eigen.

Het belangrijke fotomateriaal werd totaal ter plaatse genomen, de foto's zijn uniek en op een paar na niet gepubliceerd.

De indeling is gesteund op deze van de Federatie voor Toerisme in Oost-Vlaanderen namelijk in : Land van Leie en Schelde, het Gentse, het Meetjesland, het Land van Dendermonde, het Waasland en de Denderstreek.

De volgende bladzijden verklaren de lokaliteiten alwaar de torens gaaf of in staat van verval werden aangetroffen. De tekst bij elke illustratie streeft bondigheid na, om de nadruk op de hoofdzaak te leggen^(1 en 2).

LAND van LEIE en SCHELDE

MACHELEN

Dichtbij de spoorweg Deinze via Tielt ontwaart men de vroeger omwalde pachthoeve van de voormalige heerlijkheid « 't OVERMEERSCH » dagtekenend uit 1627.

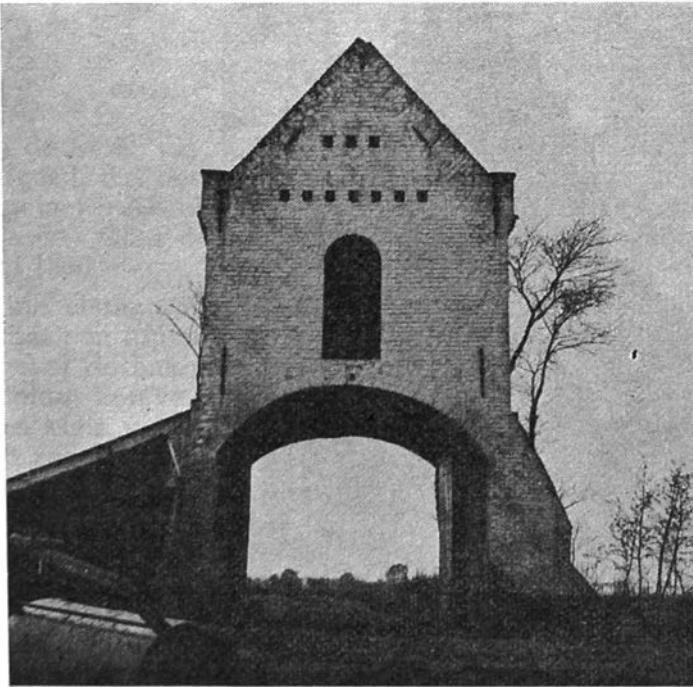
Boven de indrukwekkende inrijpoort met gedrukte boogspanning rijst het duifhuis met als afmetingen circa 4,00 m. breedte op 5,00 m. diepte. De zijmuren van de inrij zijn op de vier hoeken door een stevig driekantig metselverband gestut.

(1) Drukplaten zijn eigendom van de K. M. Het Neerhof, Gent.

(2) De meeste foto's zijn genomen door Lic. R. Markey.

Duiventoren Machelen — Voorzijde

Duiventoren Machelen — Achterzijde

Bovenop de voor- en achtergevels staat een vierkantig pilastertje; dit van de voorzijde draagt een bol als versiering.

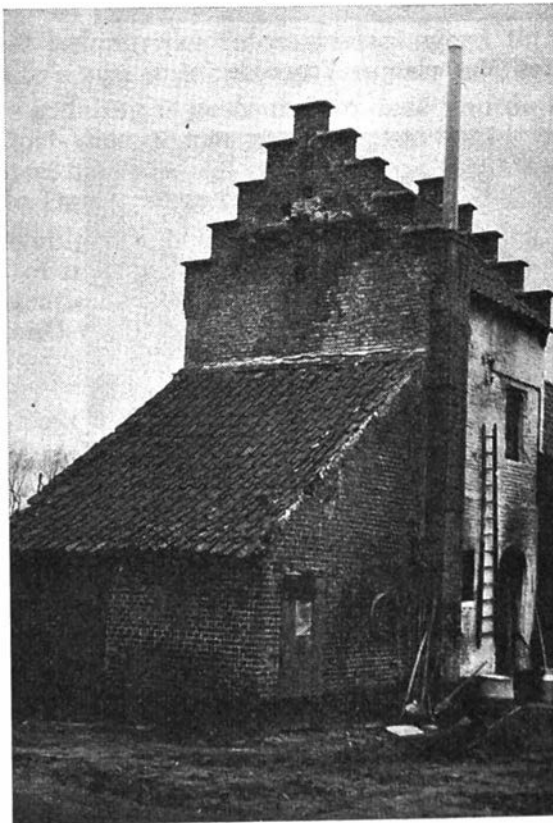
In de voorgevel, naar de westkant toe, is een kleine nis met een beeldje van de H. Antonius — schutspatroon waaraan het hof is toegewijd — en links en rechts zijn twee vensterkes van dezelfde grootte, in harmonie met de nis. Daaronder bemerkt men het moeilijk ontleedbaar wapen van de voormalige heerlijkheid. Hoepelvormig omringt een bloemenkrans een ruitvormig schild waarvan de figuren of opschriften niet meer te onderscheiden zijn.

Op de achtergevel ontwaart men zeven vluchtgaten naar het oosten georiënteerd; boven de boogspanning geeft een deur toegang tot het duivenverblijf, dat onbewoond is. Een eikenhouten plankenvloer vormt het plafond van de overwelfde inrijpoort.

De huidige eigenaar van het pachtgoed is dhr. De Muysere uit Brussel; het is bewoond en uitgebaat door Michel De Poerck.

HANSBEKE

Het oude pachthof in de Veldstraat, naast het prachtig kasteeldomein van de weled. heer graaf de Bousies bezit een vierkante duiventoren van middelmatige hoogte. Aan de basis heeft hij een afmeting van 3,50 m. bij 3,50 m. zijvlak.

Duiventoren
Hansbeke

Het zadeldak is ingesloten tussen twee trapgevels die viermaal vier trappen vertonen en elk door een platte natuursteen afgedekt zijn.

Tussen het niveau van de eerste en de derde trap ziet men langs de oostkant drie kleine openingen in driehoekstand, met daaronder een sterk afgebrokkelde loopplaat rustend op vier consoles in mergelsteen. Langs de westkant op hetzelfde niveau is een horizontale rij van 5 vlieggaten zichtbaar, voorzien van een loopplaat in dezelfde schikking als de oostzijde.

Langs de noordkant, naar de boerenwoning gericht, is de ingangdeur tot de benedenruimte, die thans als fornuiskot dient. Een booggewelf scheidt dit braskot en de duivenkluis welke men ladderopklimmend langs een deurtje van circa 1,25 bij 0,70 m. breedte kan bereiken. De kluis bevat ruim 120 uitspringende woonnissen in baksteen, tegen de zijwanden gemetseld.

De thans aangrenzende stallingen werden later aangebouwd; dit laat veronderstellen dat de toren oorspronkelijk alleen stond.

Alhoewel het bouwjaar niet met zekerheid is gekend mag men, rekening houdend met de bouwwijze, tot de XVIe eeuw teruggaan. De eerste bewoner van het domein was volgens de archieven van de heerlijkheid van Hansbeke Ridder Allaert van Steelant, heer van Steelant, Wachtebeke en Zeveneeken. (Midden de XIIe eeuw). Het huidige kasteel en zijn park droeg eertijds de naam van « het Maldeghemsgoed ».

De hoeve is thans uitgebaat door het gezin Dewulf dat in de vierde generatie de « doeninge » bewoont.

ASTENE

Voorbij de kerk, via de Parijsstraat bereikt men het half open oud pachtgoed, dat deel uitmaakt van de voormalige heerlijkheid van Gampelaere. Als oudste getal in de oorkonden van het « Goed van Parijs » — waar de toren het oudste gebouw is — vindt men het jaartal 1396.

Op kleine afstand van de woonst staat het vierkantig duiventorentje met een afmeting van circa twee meters zijkant. Een bijgebouw bevat de bakoven, waarvan de schouw door het duifhuis loopt, dat aldus kon verwarmd worden. De front- en achtertopgevels dragen een klein vierkant pilastertje met een afdekking in natuursteen. Een zadeldakje vormt de bedekking.

In het puntgevelgedeelte is een vooruitspringende gedrukte boog waaronder zich vier vluchtgaten bevinden en onderaan een grotere zelfde bogenvorm met een reeks van 6 vlieggaten naar het zuidwesten georiënteerd. Beide reeksen openingen zijn van een stenen loopplaat voorzien. Men krijgt toegang tot de duivenwoonst langs over het booggewelf van de bakoven.

Platvloers in de frontgevel is een inspringend gedeelte van circa een manshoogte, een meter diep en 0,70 m. breed. Een boogvormige

voute scheidt deze ruimte van de duivenwoning af; een vierkante steen bedekt de onderliggende waterput.

De pachthoeve is thans eigendom van dhr. van den Hecke uit Wortegem en is bewoond door Achiel Christiaens.

Duiventoren
Astene

VOSSELARE

Wanneer men zich in de voortuin tegenover het kasteel « De Meire » bevindt, eigendom en woonst van de weled. baron Alain de Kerchove d'Ousselghem, heeft men links een gemetselde borstwering die een ruime vijver afsluit.

Nagenoeg in 't midden van deze plas duikt een stuk grond op, door de in de buurt levende bewoners « het eiland » genoemd. Op dit eiland, begroeid met bomen en struikgewas, rijst daartussen een statig bouwwerk in gotische stijl opgetrokken. Daar deze moeilijk en slechts per bootje te bereiken is, heb ik mij moeten verlaten op de gegevens mij bereidwillig door de eigenaars verstrekt, om een beschrijving van dit bouwsel te kunnen opmaken.

Er zouden platvloers twee belendende ruimten zijn welke niet met elkander in verbinding staan. De ene plaats zou een bakoven of een smidse bevatten; de andere is kleiner en waarvan de bestem-

ming twijfelachtig blijft. Deze beide vertrekken hebben geen rechtstreekse gemeenschap met de verdiepingen; doch met behulp van een ladder kan men er toegang krijgen langs een ogivale deuropening. Van daaruit kan men insgelijks bij middel van een ladder, langs een mannegat, de eigenlijke duivenwoning bereiken. Jammer heb ik deze laatste niet kunnen ontleden wegens de moeilijke toegankelijkheid. Het jaartal van dit gotisch gebouw werd mij niet medegedeeld; doch in het stadsmuseum van Deinze bevindt zich een schets van het oude kasteel « de Meire-Vosselaere » met het jaartal 1547 waarop een duiventoren voorkomt, evenwel van een gans andere bouwtrant als de huidige.

Hieruit kan men opmaken dat de toren van vóór 1547 reeds bestond en uit de XVe eeuw zou kunnen dagtekenen. Een andere gravuur verleent de toren meer gelijkenis met de thans bestaande doch laat veronderstellen, dat hij nog veranderd werd.

Het domein « de Meire » behoorde vroeger toe aan de uitgestorven familie du Bois van Nevele en is door het huwelijk van de laatste vrouwelijke erfgename met een de Kerchove aan deze familie overgeheveld.

Duiventoren Vosselare

DEURLE

Op de open hofstede in de Broekstraat, bewoond en uitgebaat door Jozef Van Hoorde, rijst de half ingebouwen duivenkeet die zou dagtekenen uit het begin van de XVIIe eeuw. De annexstelling werd veel later aangebouwd, waaruit blijkt dat de toren voorheen alleen stond.

Hij meet 4,00 m. zijkant aan de basis, heeft als bedekking een zadeldak tussen twee trapgevels. Deze hebben een afdekking in zandsteen die gedurende nagenoeg drie eeuwen alle weersgesteldissen heeft getrotseerd en thans aan 't afbrokkelen is.

Het front van de toren vertoont bij het niveau van de laagste geveltrap een streklaag in natuursteen met een korfboogvorm, waaronder men langs de zuidkant vijf vluchtgaten bemerkt, die verbrokkelde loopplaten in mergelsteen hebben.

Daaronder zijn, waarschijnlijk als versiersel, tamelijk onduidelijk een vrouw- en mannelijk kopje zichtbaar, vermoedelijk in witte zandsteen. Deze zijn door de jaren ietwat verminkt, ofwel door opeenvolgende kalkwitlagen niet goed meer te onderscheiden.

Het blijkt dat de doening eertijds een jachthuis zou geweest zijn, later als boerenwoning omgebouwd. Bij de laatste verbouwing werd het karnkot en het karnwiel door een hond bewogen, weggebroken.

De huidige eigenares, Mej. Th. Verstraete uit Gent, koestert het inzicht tot de herstelling van de toren over te gaan, met het doel dit vaderlijk erfgoed nog eeuwen te bewaren.

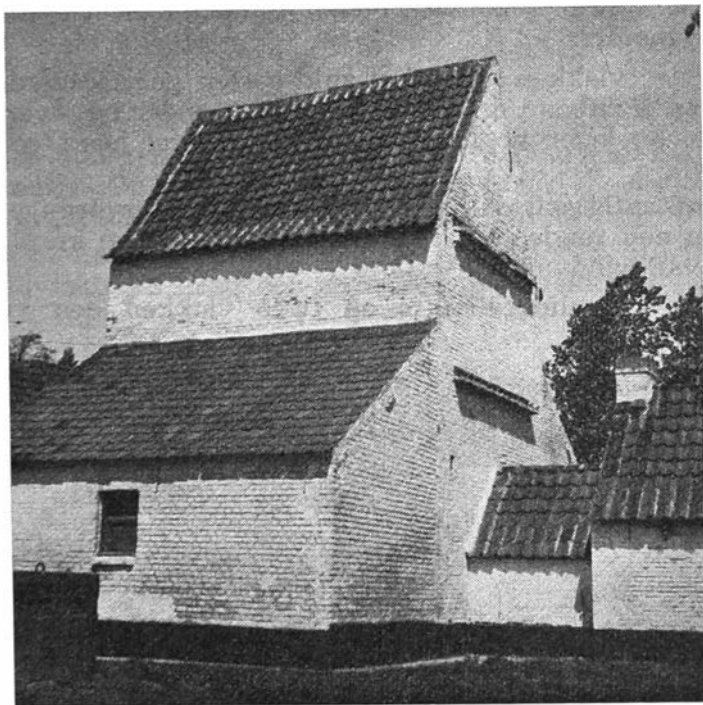

Duiventoren
Deurle

DRONGEN

Van uit Mariakerke bereikt men op het einde van de baron Casier de ter Bekenlaan het seminarie en even achter de kapel bemerkt men het grensbordje DRONGEN.

Men slaat de Beekstraat in en na driekwart kilometer bereikt men de brug over de Ringvaart. Hier voorbij heeft men de inrichting « Jongensstad »; schuin daartegenover rijst in 't midden van de omwalde hoeve het ingebouwd duifhuis op, goed van op de straatweg zichtbaar.

Duiventoren Drongen

De afmetingen : circa 4,00 m. breed en 5,00 m. lang. De westgevel, naar het woonhuis gericht, vertoont platvloers de ingang tot de huidige paardestal met langs beide zijden bijgebouwtjes, zodat de duivenwoning het verdiep boven de paardestal uitmaakt; de puntgevel met zadeldak domineert de bijgebouwtjes.

Boven de staldeur bevindt zich de ingangdeur tot de duivenwoning, thans een hooizolder.

Langs de achterzijde, haaks tegen het centraal gedeelte, bevindt zich het bakhuis, waarvan de oven tegen de stalling aangrenst en een afzonderlijk deel van het werkelijke bakkot uitmaakt. Op het niveau van het overstekend gedeelte van het zadeldak bemerkt men naar de oostkant toe tien vlieggaten, van een stenen loopplaat voorzien; deze steunen op een rij bakstenen.

Omtrent twee meters lager is een ketting van 15 vluchtgaten, insgelijks voorzien van een loopplaat.

De hoeve met nr. 83 maakte deel uit van het neerhof van het kasteel destijds bewoond door dhr. baron d'Udekem d'Acoz.

De hoeve is thans de eigendom van dhr. Van Hoorebeke uit Drongen en verpacht aan de huidige bewoner André Van Parijs.

ZWIJNAARDE

Dicht bij de brug over de Schelde rijst een gebouwencomplex dat rondom met trapgevels is versierd.

Een achtkantige duiventoren schiet tussen de belendende woning en de zijdelingse bijgebouwen boven de daken uit. De doorsnee is circa twee meters.

Op de vier vlakken, naar het zuid-oosten georiënteerd, zijn de vluchtgaten zichtbaar, driemaal drie ietwat onder het overstek van het dakje, en lager nogmaals drie. Elk drietal heeft een stenen loopplaat.

Het achtkantig spitsdakje heeft in top een peervormige bol met daarboven een ronde bol en nog hoger een slanke kegel met bol voorzien van windwijzer.

Onderaan de vlieggaten is op twee vlakken een vierkantig

Duiventoren
Zwijnaarde

venstertje dat het trappenhuis verlicht. Een vermolmde houten wenteltrap leidt tot de eigenlijke kluis van de duivenwoning die met een laddertje langs een kleine opening te bereiken is.

De basis van het dakvenster van de belendende woning draagt een jaarsteen waarop 1637 in reliëf voorkomt.

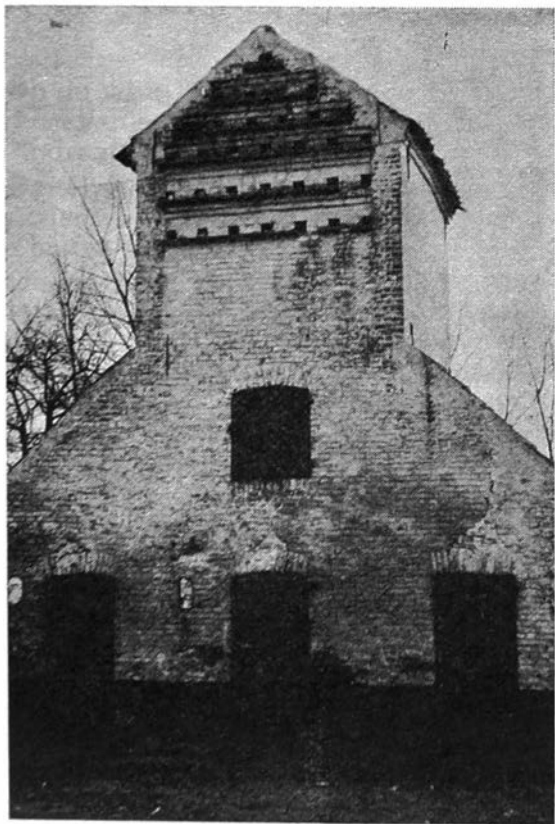
Voorheen waren de oorspronkelijke gebouwen, die later gebeurlijk meermaals veranderingen hebben ondergaan, een afhankelijkheid van de toen zeer invloedrijke St.-Pietersabdij te Gent en het complex doet thans dienst als paardenstoeterij.

Thans zijn zij de eigendom van de huidige bewoners van het aan de overzijde van de baan staande kasteel, de weled. heer baron Et. della Faille d'Huyssse.

ZEVERGEM

Langs de oud gekende afspanning « De Klosse » bereikt men het Groenstraatje. Op een vijftigtal meters hierin bevindt zich een gesloten pachthof, bewoond door Antoine De Clercq.

Op het binnenhof ontwaart men de duiventoren. Hij meet circa 3,00 m. zijvlakte en heeft een zadeldak als bedekking.

Duiventoren
Zevergem

De linkse en rechtse zijanten zijn door lage bijgebouwen ingesloten.

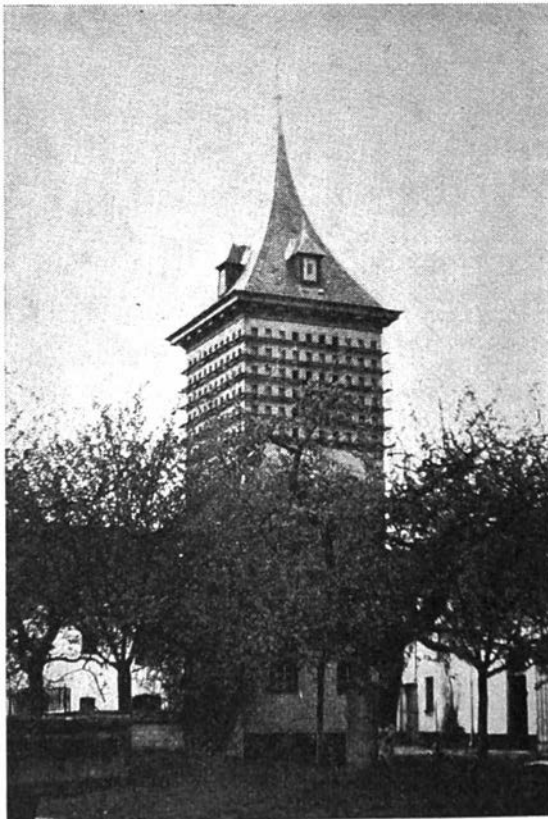
In de frontgevel kan men opeenvolgend naar boven toe, driemaal zeven, eenmaal zes, driemaal vier en aan de spits van de puntgevel één vlieggat tellen. Elke rij heeft aaneensluitende rode tegels als loopplaat en toegangsweg tot de vlieggaten. Deze zijn naar het noordwesten georiënteerd; al de andere zijn meestal naar het zuiden of oosten gericht.

Langs de achtergevel kan men door een deuropening van circa 0,70 m. hoogte het onbewoonde duivenhuis bereiken.

VURSTE

Op het binnenhof van de boerderij, in het ommuurd kasteeldomein van de weled. heer graaf René Goethals prijkt de vrijstaande duiventoren in vierkantvorm met een zijafmeting van 3,50 m. aan de begane grond.

De toren bezit twee verdiepingen : de eerste kan als graanspijker hebben gediend, de tweede maakt het duivenverblijf uit, dat thans onbewoond is.

Duiventoren
Vurste

Het tentdak met dakvensters werd gedeeltelijk vernield door de beschieting in het eindoffensief op de Schelde in 1918 en is prachtig hersteld. Dit tentdak draagt een windwijzer door een duif gesymboliseerd.

Op de vier zijden bemerkt men tien vluchtgaten per zes rijen boveenen. De west-, zuid- en oostkanten vertonen elk 60 vrije openingen en de noordkant slechts 20; de andere zijn langs binnen dichtgemaakt. In totaal telt men 240 vlieggaten.

De toren is goed bewaard en behoort tot het gebouwencomplex, bestaande uit de woning van de boer, de stallingen en afhankelijkheden die samen een half gesloten boerderij vormen.

Met het kasteelgebouw, de vijvers, moes- en fruittuin, serren, het geboomte, enz. beslaat het domein circa 18 hektaren oppervlakte.

Dit geheel biedt een opvallende eigenaardigheid, namelijk, dat het domein **RANDOM** met een hoge muur is omringd, hetgeen geheel kontrasteert met de omheining van de kasteelgoederen die gewoonlijk door grachten of wallen omgeven zijn. De murengordel heeft een lengte van 1650 tot 1700 meters.

De gebouwen dagtekenen van 1656.

HET GENTSE

GENT

Op de wijk Ekkergem, op de Nieuwe Wandeling staat het overblijfsel van een duiventil waar een eiken balk het ingekerfde jaartal 1629 draagt.

De toren werd ontdekt bij de afbraak van huisjes op de hoek van de Nieuwe Wandeling en Krijgshospitaalstraat, afgezonderd van die bouwvallige woningen waartussen hij stond.

De eigenaar, bouwkundige U. Den Dooven, maakte een ontwerp op voor de herstelling ervan met opname schaal 5 % daterend juli 1947.

Dit gebouwtje werd in de loop van 1950 volledig hersteld, om het **louter beroepsgenot**, dus op eigen kosten van de aannemers de Gebroeders Den Dooven Urbain en Jozef, eigenaars van de grond waarop dit torentje was opgetrokken. Het was 9,00 m. hoog, rust op een vierkante basis van 2,25 m. zijde en verdient onder de oude « duivenkeeten » gerangschikt te worden.

Destijds werd die toren door voornoemde eigenaars aan de Commissie voor Oude Monumenten der stad ten geschenke aangeboden mits altijddurend onderhoud; dit voorstel werd afgewezen. Thans is de toren gedeeltelijk tussen appartementen ingebouwd.

De noord- en westelijke gevels zijn behouden en zichtbaar van op de koer deel uitmakend van de Etn. Vandenbogaert, Nieuwe Wandeling 53.

Deze behouden zijgevels omvatten thans nog: op de noordkant, platvloers, de ingangdeur met korfboogvormige strek; hoger een raampje dat wellicht de eerste verdieping moest verlichten; de seg-

mentbogen, de stijl en de onderdorpel bestaan uit rode en zwarte baksteen. Nog hoger zijn twee gekoppelde vensterkes van dezelfde bouwtrant als het eerste verdiepraampje, die de tweede verdieping moesten verlichten. Deze raampjes blijken ongeschonden bewaard. Midden in de driehoekige dakgevel bemerkt men het osseog of de opening waarlangs de duiven in en uit vlogen.

Binnen leidde een wenteltrap naar de eerste verdieping. Het opstijgen naar het eigenlijke duivenverblijf geschiedde langs een ladder door een opening of mangat in het roosterwerk.

Het zadeldak, de puntgevels en de geveltop zijn verdwenen. De twee verdiepruimten bij het appartementencomplex ingelijfd, doen thans dienst als badkamers.

Men weet, dat de duiventoren deel heeft uitgemaakt van een uitgestrekte hoeve die eertijds op de lage Ekkergemse meersen was gelegen en toebehoorde aan een abdiij.

Hondius vermeldt die op zijn plan in 1641, evenals een vlakbij gelegen waterput. Onder het torentje bevinden zich nog drie kelders met boogvormige gewelven.

Na de herstelling in 1950 stegen kreten van bewondering op. Menigeen koesterde en uitte de hoop dat men dat merkwaardig

Duiventoren
Gent
Foto
U. Den Dooven

stukje bouwwerk door een hek zou omringen, waardoor het beter tot zijn waarde zou komen.

Helaas, het lot, of liever het noodlot, heeft er zó over beschikt dat de merkwaardige duiventoren, weliswaar niet gesloopt werd, maar thans geen kans heeft om als bezienswaardigheid te worden opgemerkt.

LOCHRISTI

In de Smalle Heirweg aan huisnummer 24 betreedt men de open pachthoeve bewoond door Cocquyt Maurice.

Nagenoeg in 't midden van het voorhof staat de eenvoudige vierkante duiventoren met een zijafmeting van 3,00 m. en een zadelvormig dak.

De frontale puntgevel is versierd met een kleine vierkante mijter waarop een stenen dekplaat rust. Onder de basislijn van de puntgevel vertonen zich vijf kleine vluchtgaten langs boven afgerond; de loopplaat is niet meer aanwezig. De vlieggaten zijn naar het noord-westen georiënteerd, wat een afwijking betekent met de oriëntering van de andere duiventorens. Onder de vlieggaten is een

Duiventoren
Lochristi

deurtje van circa 1,20 m. hoog op 0,60 m. breed dat toegang verleent tot de duivenwoning thans door een houten zoldering van de benedenverdieping gescheiden. Deze doet dienst als varkenshok en zoals bij nog andere torens, bevindt zich daaronder een aalput. Het duivenverblijf is thans onbewoond.

De boerenwoning en de toren zou uit de XVIIIe eeuw dagtekenen.

De erve, vroeger eigendom van de weled. heer baron Dons de Lovendegem, behoort thans toe aan de kinderen Vuylsteke uit Lochristi.

HET MEETJESLAND

KAPRIJKE

In de Vaartstraat nr. 43 ontwaart men een zeer mooie woning genaamd « HOF TER KRUISEN », vroeger bekend als « Casteel TER CRUYSEN » dat zich op een terp verheft en de sporen van vroegere omwalling aanwijst.

« ter Cruysen » was geen heerlijkheid en ook geen leen, doch een allodiaal goed, dus vrij eigendom. Volgens Sanderus kon men op de gevel het Latijns opschrift lezen : « Deus nobis haec otia fecit » (God heeft ons deze rustplaats gegeven).

De woning omvat twee vleugels haaks tegenover elkaar, met verdieping en trapgevels, negen in getal, elk met een platte afdekking.

In de hoek gevormd door de twee vleugels, steekt boven de daken een vierkant torentje in baksteen uit, door een tentdakje gedekt, dat de eigenlijke duivenkeet voorstelt.

Op een vlak, van op de straatweg zichtbaar, bemerkt men, benevens vier kruisen, een ruitvormige hardsteen die het wapen zou dragen van Jacob II de Bavière, evenwel zo verweerd dat het moeilijk te onderscheiden is. De datum 1628 is goed leesbaar.

Op de achterkant van de toren merkt men duidelijk dat, tengevolge van de verhoging van het dak, hij bij twee verdiepingen werd opgetrokken.

Langs die achterzijde ziet men onder het overstek van het toren-dakje drie vluchtgaten, daaronder een soort patrijspoort en nog lager zeven vlieggaten voor de duiven. De toren is niet meer bevolkt.

Het kasteeltje Ter Kruisen werd tot voor een paar jaren als pachthof betrokken door André Roegies en is eigendom van de weled. heer baron Marcel Maelcamp d'Opstaele, volgens de verkoopakte verleden voor notaris publicus Martinus Debbaut op 22 september 1751 aan weduwe Maelcamp.

De verkoopakte vermeldt o.m. ... « binnen de parochie Caperyck, de gront van het bassecour ofte neerhof groot 272 roeden ».

De oudst gekende eigenaar is Andreas de Bavière (Andreas Bavar) gestorven op 1 maart 1555 in de leeftijd van 50 jaar als Raadsheer-Kommissaris bij de Raad van Vlaenderen. Een zwart marmeren praalgraf werd opgericht in de St.-Jakobskerk te Gent — rechts in het koor.

Drukplaat Federatie voor Toerisme in O.-V., Gent.

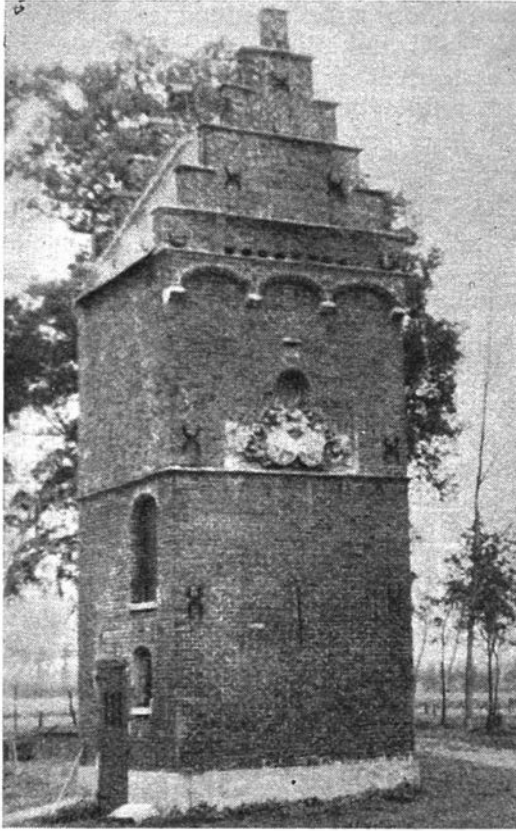
Het geklasseerde gebouw « Ter Kruisen » prachtig hersteld onder leiding van bouwkundige dhr. P. Gavel uit Gent, blijft een kleine parel van de landelijke architectuur in het Meetjesland.

P.S. In « Appeltjes van het Meetjesland » heeft Dr. Elisabeth Dhanens een interessante bijdrage gewijd aan het kasteel « Ter KRUISEN » waaruit ik zekere gegevens heb kunnen overnemen. De benaming « Ter KRUISEN » zou haar oorsprong vinden in een grenskruis dat op die plaats of in de onmiddellijke nabijheid zou gestaan hebben. Het gebouw ligt immers op de uiterste rand van de gemeente.

LEMBEKE

Te midden van het neerhof afhankelijk van het kasteel « AVESCHOT » bewoond door de weled. heer graaf d'Alcantara, burgemeester van Lembeke, rijst de statige vierkante bakstenen in drie geledingen opgetrokken duiventoren die goed bewaard is gebleven.

Het zadeldak is door twee trapegevels ingesloten, de viermaal vijf trappen zijn met een mergelsteen afgedekt. Op de frontgevel, nagenoeg op het niveau van de overstek van het dak, bevindt zich op

Duiventoren
Lembeke
Foto
Omer Haeck

de ganse gevelbreedte een ononderbroken uitsteeksel in zandsteen, dat de loopplaat uitmaakt en waarboven zich acht vlieggaten ver-tonen naar het zuiden georiënteerd. Deze loopplaat schijnt te rusten op drie aaneensluitende boogsegmenten in baksteen op kant, welke elk op een console in natuursteen steunen.

Daaronder, in 't midden, bevindt zich de datumsteen met het jaartal 1510. Onder deze is een rond venstertje of osseoog en ietwat daaronder prijkt het wapenschild der familie Schamp-de Grand-Ry.

Een ingeketend neusje of waterlijst in zandsteen scheidt al deze versiersels en loopt horizontaal gelijkmatig langs de vier zijden om. Negen U-vormige sierankers vullen deze mooie voorgevel aan.

Langs de westkant geeft een deur toegang tot de benedenverdieping die door een gewelf van het bovenverdiep is gescheiden; een venstertje dient als verlichting. Bij middel van een ladder bereikt men de duivenwoning langs een buitendeur met korfboogvormige strek. De woonhokjes in hout zijn tegen de binnenwanden aan-gebracht.

Tijdens de oorlog 1914-18 werden op deze toren de door de Duitsers in beslag genomen of de op « Verordning » ingeleverde duiven opgesloten; thans is hij ledig.

RONSELE

Naast het herbouwde kasteel van Ronsele staat de vroeger daartoe behorende hoeve, thans eigendom van en bewoond door D'Hondt Gerard.

Tegenover de woning rijst de vierkante duiventoren van circa $4,00 \times 4,00$ m., helaas ietwat verminkt. Het zadeldak is tussen de trapgevels ingesloten, waarvan elke trap ten getalle van vier maal vier door een platte zand- of mergelsteen is afgedekt.

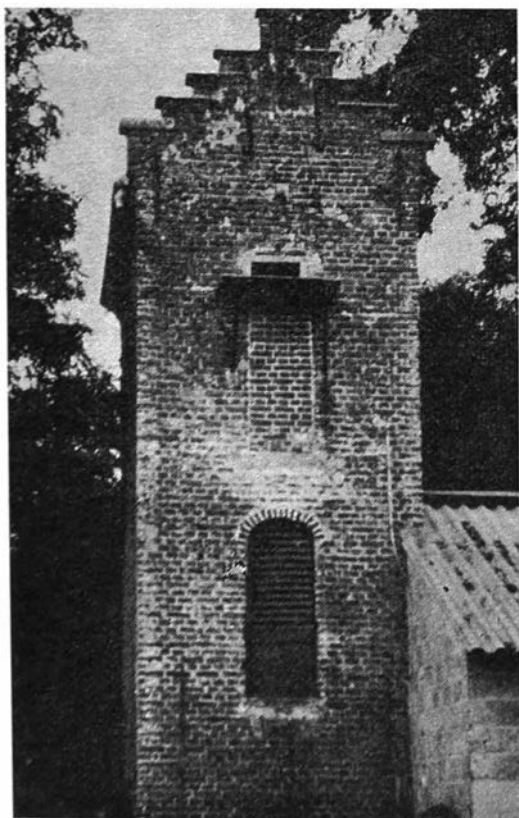
Drie kunstig gesmede gevelankers in vorm van een tuil sieren de beide puntgevelzijden. Onder het niveau van de onderste trap zijn langs de zuid-oostzijde een rij van vijf vluchtgaten zichtbaar en naar het zuiden toe zijn er vier, doch meer van elkaar gescheiden. De vierkante opening met de loopplaat op de frontgevel is niet oorspronkelijk.

De toegang tot het duivenverblijf kan langs een smalle deuropening van manshoogte op slechts 0,60 m. breedte geschieden.

Platvloers, langs de noorderkant, zijn twee deurtjes die elk een gescheiden ruimte afsluiten. Een booggewelf of voute scheidt deze van de eigenlijke duivenwoning.

↪ Een tamelijk zware vertandsteen in arduin is aan de basis van elke hoek ingewerkt, welke de indruk van stevigheid nalaat.

De bouw zou tot de XVIIIe eeuw terruggaan.

Duiventoren

Ronsele

Foto

Omer Haeck

ZOMERGEM

Op het gehucht « Durmen » op het hof bewoond door de eigenaar Adolf Bert staat de vierkante duivenkeet met zadeldak, waarvan de kap een overstekend gedeelte heeft.

In de puntgevel zijn twee gedrukte korfbogen bovengeen, elk voorzien van een vooruitspringende stenen loopplaat. De bovenste laat vijf en de onderste zeven vlieggaten zien, naar het oosten georiënteerd.

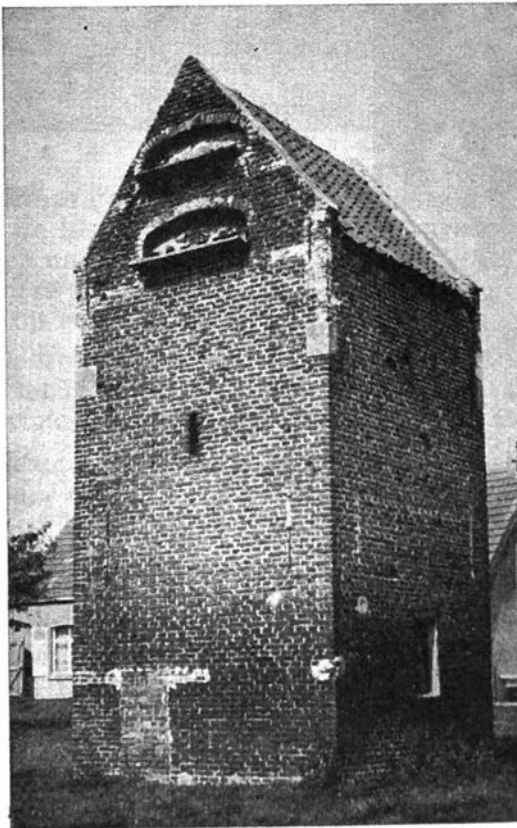
De toren staat in het midden van de boomgaard.

Een tweetal trapjes afdalend betreedt men de benedenruimte. Op een goede twee meter hoogte heeft men het gewelf en langs een langwerpige mangat kan men langs een ladder het eigenlijk verblijf van de duiven bereiken.

Enige woonnissen in de muren met een vooruitspringende steen op zijn platte kant maken het in- en uitgaan mogelijk.

Deze schier in half bouwvallige staat bevindende duivenkeet zou uit de XVIIe eeuw dagtekenen. De eigenaar is zinnens de « keete » volledig in haar vroegere staat te laten herstellen, om dit eeuwenoude erfgoed voor verder verval te vrijwaren.

Naar het schijnt was de rechter zijkant vroeger langs buiten van een stenen trap voorzien.

Duiventoren
Zomergem

Foto
Omer Haeck

BELLEM 1

Op de wijk « Spildoorn » langsheen de Brugsevaart prijkt te midden van de boomgaard bezijden een tweewoonst een vierkante duiventoren van circa drie meters zijbasis. Hij bevindt zich afgezonderd van de woonsten die perpendiculair met de rijweg of het trekpad staan. Men kan het cijfer 1614 in een steen van de zijgevel ontwaren.

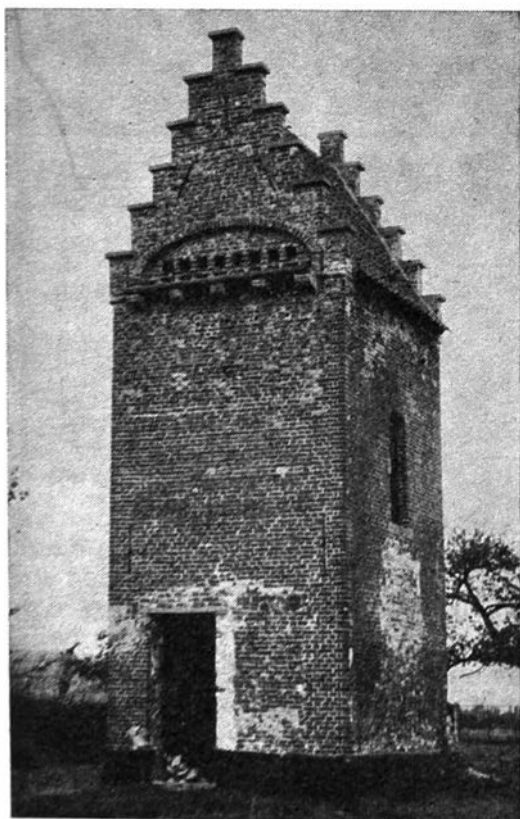
De toren vertoont langs de noorder- en zuiderflank trapgeveltjes waarboven een zadeldakje uitschiet. Langs de zuidkant bemerkt men onder een korfboog een achttal vlieggaten al boven en onderaan tien dergelijke, met elk een stenen loopplaat.

De binnenruimte bevat een soort ondiepe kelder, van op de begane grond met een drietrap ingang bereikbaar. Op twee meters hoogte bemerkt men een kloostergewelf. Deze plaats diende vermoedelijk vroeger of later als « bakkot » of als bergplaats.

Daarboven krijgt men langs de oostzijde toegang tot de waarschijnlijke graanspijker van geringe afmetingen en van waaruit men inet behulp van een ladder in de eigenlijke duivenwoning kan geraken.

De toren is onbewoond; een paar bosuilen komen er de winter doorbrengen.

De weled. heer baron de Kerchove d'Ousselghem is de eigenaar van de doeningen, die vermoedelijk een oude kloosterhoeve uitmaakten.

Duiventoren
Bellem

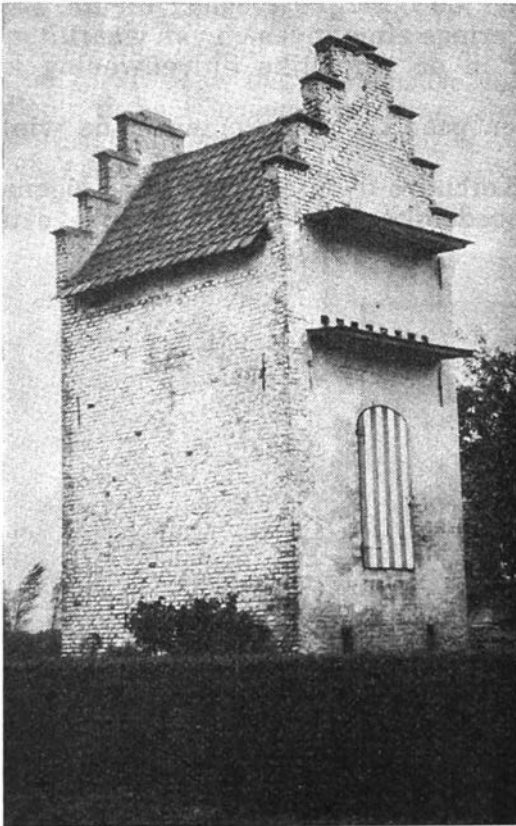
Foto
Omer Haeck

BELLEM 2

Niet ver van « Spildoorn » treft men op een viertal meters van de straatweg genaamd Kerkweg een tweede vierkante duiventoren aan. Deze is niet zo hoog als de vorige. Het onderste gedeelte is in vier ruimten verdeeld met elk een laag deurtje als toegang.

Het dak in zadelvorm is tussen twee trapgevels ingesloten. Langs de oostzijde vertonen zich 6 vluchtgaten voor de bovenste en acht voor de onderste rij, elk trapsgewijze van een stenen val- of loopplaat voorzien. Onder de laagste loopplaat is de ingangdeur met korfboogvormige strek, welke toegang geeft tot het duivenverblijf, thans onbewoond.

Deze eenvoudige toren zou uit de 18^e eeuw dagtekenen; de huidige eigenaar is Van de Velde O.

Duiventoren

Bellem

Foto

Omer Haeck

BELLEM 3

De gemeente is rijk aan duiventorens. Een ronde rijst er afgescheiden van het bijgebouwencomplex van het kasteel voorheen bewoond door de burgemeester weled. heer Baron G. de Crombrugghe de Picquendaele, thans eigendom van het Bisdom Gent.

Die toren heeft een buitenomtrek van circa 18 meter en een binnendiameter van 5 meter. Het is een stevig uit baksteen opgetrokken bouwwerk waarvan de ouderdom tot de XVIe eeuw kan teruggaan.

Een achtkantig, met schaliën belegd dak draagt in top een haansilhouet als windwijzer, een oeroud symbool der waakzaamheid en waarschuwing. Een dakvenster met zadeldek prijkt er perpendicular met een der patrijspoorten en beide ingangdeuren. Onder de oversteek of het overhangend uitbouwsel van het dak bemerkt men rondom een ketting van een zestigtal vluchtgaten.

Vier patrijspoorten vertonen zich onder de vlieggaten naar de vier hoofdwindstreken georiënteerd.

Duiventoren

Bellem

Foto

Omer Haeck

Een met ijzer beslagen deur geeft toegang van op de begane grond tot de benedenruimte. Een paar traptreden diep krijgt men op manskhoogte een gewelf in 't zicht. Deze ruimte zou vroeger als gevang hebben gediend.

Een deur daarboven geeft toegang tot de eigenlijke duivenwoning welke in haar geheel één verdiep uitmaakt.

Deze cylindervormige ruimte bevat een buitengewone binnen-uitrusting.

Van op kniehoogte tot ietwat onder de vlieggaten treft men in hoogtelijn TIEN en in cirkelomtrek DERTIG woonnissen aan, elk voorzien van een half vooruitspringende baksteen op zijn platte kant die toegang geeft tot die holligheid in de muur van circa twintig centimeter diepte, breedte en hoogte. Bij berekening bevat dit indrukwekkend ensemble een driehonderdtal wooncellen; men kan veronderstellen, dat in die nissengordel driehonderd koppels konden nesten.

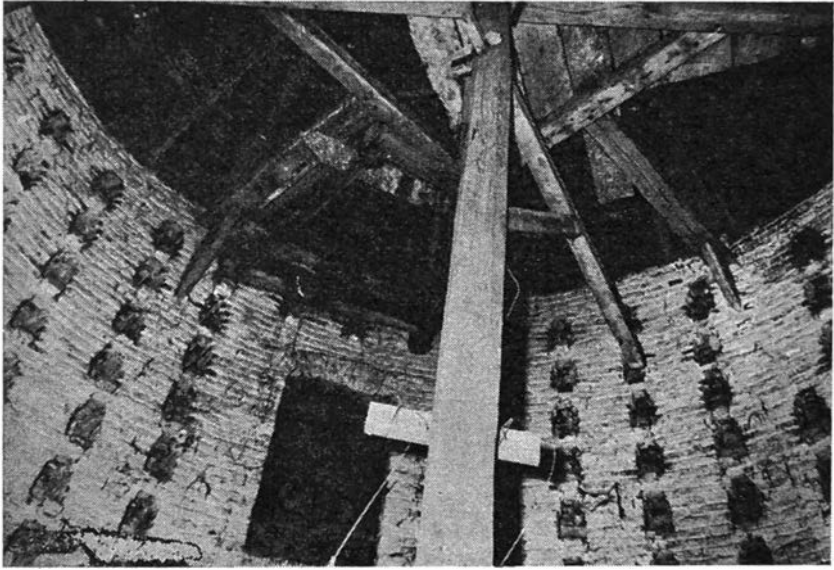

Foto Omer Haeck

Binnenzicht: nissen in de muren — draaiende centrale mast.

In het center van die plaats staat een verticale paal of mast rustend langs onder in een soort pan of holte van het gewelf en langs boven gevat in een ronde opening van de kruisbalk die het dakgeraamte schraagt. Deze paal heeft twee horizontale houten dwarsribben waartegen zich in twee verschillende richtingen een lange schuinstaande ladder kan schragen en derwijze een cirkelende beweging uitvoeren, dat men van laag tot hoog al de kweekholen kan bereiken om de eieren en de duiven weg te nemen zonder van de ladder te moeten komen.

De aandacht dient gevestigd op het feit dat deze foto's originele documenten vertegenwoordigen die voor het eerst het licht zien. Dergelijke bewijsstukken zijn tot hiertoe nooit als verslaggeving of reportage verschenen.

In de « NOUVEAU LAROUSSE ILLUSTRÉ » Tome 6e boekdeel: MELE-PO, blz. 888 kan men een afbeelding vinden van het binnenzicht van een FRANSE duiventoren die in menig opzicht met deze overeenstemt.

Evergem — WIPPELGEM 1

Tegenover de kerk ligt de dreef van het kasteel van de weled. heer baron J. de Crombrugge of het goed « DE BOS », eertijds zetel van de heerlijkheid Klaverbeke.

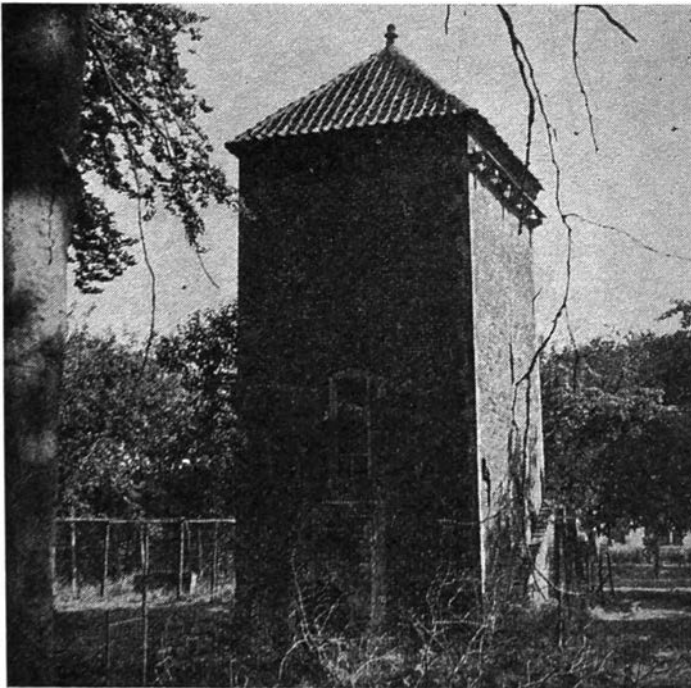
Links van de stenen brug over de omwalling ontwaart men tussen de omringende boomtoppen de alleenstaande vierkante duiventoren, door een tentdak gedekt. De vier hoekverbindingen zijn op de volle hoogte met zandstenen versierd.

Langs de oost- en westzijden steken onder het overspringend gedeelte van het dak zes consolen in natuursteen uit, welke de niet meer aanwezige loopplaat moesten schragen en waarboven 18 vlieg-gaten zichtbaar zijn. Langs de zuidkant bemerkt men een gevelsteen met het jaartal 1623 in reliëf.

De binnentoestand ziet er uit als volgt :
platvloers : twee ruimten door een muur gescheiden, krijgen een toegang langs een buitendeur op de oostzijde.

Het tussenverdiep kan langs een stenen trap bereikt worden, waarvan de fundering in de omwalling terechtkomt. Deze trap is slechts in 1912 aangebouwd.

De bovenste verdieping is het eigenlijke duivenverblijf dat men langs een langwerpige mangat kan bereiken. Het blijkt dat oorspronkelijk het gebouw twee verdiepingen bevatte, namelijk het platvloersgedeelte en het duifhuis dat toegang kreeg bij middel van

Duiventoren Evergem

een ladder langs een deur op een hoogte van circa 2,50 m. van de grond af en noordwaarts georiënteerd.

170 wooncellen zijn tegenaan de binnenwanden langs de noord- en westerkanten verdeeld.

De toren is niet meer door duiven bewoond.

Evergem — WIPPELGEM 2

Via de kerk van Wippelgem, slaat men links de Heffinkdreef in, langs beide zijden door labeurgrond begrensd.

Op het einde van de kaarsrechte dreef betreedt men het « GOED TEN BROECKE » waarvan zijn oud kasteel uit de 12^e eeuw, — thans verdwenen — het hovniershuis met de duiventoren heeft achtergelaten. Beide gebouwen zijn zeer gelukkig hersteld geworden; het woonhuis draagt in een gevelsteen anno 1551.

De vierkante duiventoren met als afmetingen 3,50 × 3,50 m. staat afgescheiden van de woonst en tussen deze ruimte is nog een houten steekpompje in gebruik. Drie vlakken zijn omringd door een prachtig grasperk van tamelijk grote oppervlakte. De toren is door een tentdak afgedekt. Onder de overstekken zij op elk der vier vlakken is een inspringend boogsegment met een loopplaat in natuursteen. Twee van deze binnenwaartse half rondingen bevatten vlieggaten voor de duiven, verdeeld in drie reeksen boven elkander, zij : langs onder zes, daarboven vijf en hoger drie wederkerig naar het zuiden

Duiventoren Evergem

en het westen georiënteerd. De andere, naar het noorden en het oosten gericht, zij blind.

Verder heeft men van de woning uit gezien: platvloers een vensteropening met een middenstijl en daarnevens de deur die toegang geeft tot een hok, gebeurlijk vroeger voor varkens bestemd.

Een boogvormige vout in baksteen scheidt dit vertrek van het eerste verdiep. Boven de gemelde deur en vensteropeningen is een osseoog waarlangs de duiven kunnen in- en uitvliegen en dat tevens als verlichting dienst doet. Deze plaats, de eerste verdieping, mogelijk vroeger als graanspijker gebruikt, is toegankelijk langs een deur bij middel van een ladder en is naar het zuiden georiënteerd.

Een tweede verdieping van de eerste door een vout gescheiden, is vooral door de duiven betrokken en heeft als enige verlucht- en verlichting de vluchtgaten. Deze eigenlijke duivenkluis kan men langs een houten trapje doorheen een langwerpige mangat betreden.

Hier zijn ruim 220 woonnissen, deels in de muren zelf ingelaten, deels in baksteen tegen de wanden gemetseld waarin de duiven hun jongen grootbrengen.

Ongeveer honderdvijftig witte pauwstaarten bevolken de toren en wanneer er, bij zonnig weder, een goed honderdtal op het groene grastapijt spelen, koeren en kirren, dan is het een oogstrelend schouwspel dat elke duivenvriend moet bekoren en verrukken.

Het gesloopte oude kasteel zou eertijds betrokken geweest zijn door een der geslachten van de Borluut's. De huidige kasteelwoning in baksteen opgetrokken is bewoond door de heer J. Maertens de Noordhout, eigenaar van het domein dat circa zeventig hektaren beslaat.

LAND van DENDERMONDE

WICHELEN

Van uit Gent, de steenweg Wetteren via Dendermonde volgend tot aan de kapel staande op de hoek van de baan naar Lokeren, slaat men links deze weg in, en een paar honderd meters ver treft men rechts het huidige gemeentehuis aan met de politiepost in de achtergebouwen gevestigd.

Deze herenwoning (geklasseerd) van 1672 was vroeger het Sint-Sebastiaansgildehuis waarvan de achtergebouwen aan de Scheldeboorden grenzen.

Hier ontwaart men een ingebouwde duiventil die zou kunnen dagtekenen uit de 18^e eeuw. Als verscholen in een hoek ziet het betrekkelijk smal voorgeveltje (1,25 m. breed) er uit als volgt: Op een drietal meters boven de begane grond is een deurtje van circa 1,20 m. hoog en 0,75 m. breed en daarboven merkt men, naar het zuid-oosten georiënteerd, vier vluchtgaten, hoger drie waarvan het middenste op dubbel grootte en nog hoger weerom vier, alle langs boven afgerond. Verbrokkelde tegels dienen als loopplaten.

Boven deze drie rijen openingen is een ruitvormig motief in

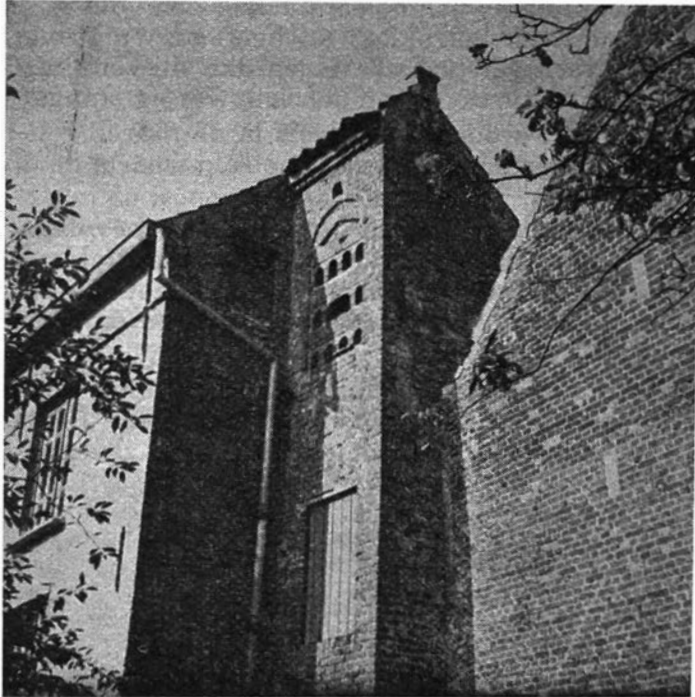
horizontale stand en daarboven steunt een rondboogvormig segment met een vlieggat.

De kroonlijst uit stenen op kant sluit de versiering af waarboven de pannenbedekking uitsteekt. Het dakje van de voorzijde is zeer kort, terwijl het achterdak veel lager wegvloeit.

Een vierkant pilastertje met deksteen steekt boven de nok uit.

De belendende stalling of bergplaats rechts blijkt later aangebouwd, zodat de duiventil vroeger de hoek van het achtergebouw vormde.

Er zijn geen duiven meer aanwezig.

Duiventoren Wichelen

HET WAASLAND

SINT-NIKLAAS

Van de Grote Markt weg in de richting van de rijksbaan Gent-Antwerpen bereikt men een groot flink onderhouden en smaakvol aangelegd park. Langs de Walburgstraat betreedt men onder een min of meer monumentale ingangspoort het domein van het oude kasteel Walburg.

Dit slot, in rode baksteen opgetrokken in 1550-1555 op de plaats waar voordien het slot « TER MOERE » stond, draagt nog de naam van « WALBURG » en de benaming houdt geen verband met een burcht, maar werd ontleend aan de naam Walburgis, echtgenote van Willem van Waelwyck.

Dit kasteel was eens de verblijfplaats van de heer van een der voornaamste heerlijkheden van het Land van Waes. De heerlijkheid van Walburg was zo door haar uitgestrektheid, als door de belangrijkheid van haar heerlijke rechten, een hoofdleen dat rechtstreeks gehouden werd van de vorst, als graaf van Vlaanderen; het was evenwel ondergeschikt aan het leenhof van Waes. De heer van Walburg beschikte over een eigen vierschaar.

Ridder Willem van Waelwyck, algemeen ontvanger van de keizerlijke domeinen in O.-VI., hoofdschepen en later hoofdbaljuw van het Land van Waes, was de eerste heer van Walburg. Hij bekwam op 20 februari 1550 van Keizer Karel het octrooi om de lenen: heerlijkheid van der Moeren en heerlijkheid van Willemaers te verenigen in één leen, onder de benaming van het Hof van Walburg.

Breken we enigszins af met de geschiedenis en komen we tot het kasteel met zijn duiventoren. Deze beide spiegelen zich in de brede wallen. In de zijgevel van het kasteelgebouw bemerkt men een half-verheven ronde medaillon in witte natuursteen van circa 65 cm. doorsnede. Cirkelboogvormig zijn in de randring gekapt: bovenaan G - D Waelwyc en onderaan de kenspreuk « FORCE N'EST DROIT ».

Duiventoren Sint-Niklaas

Daarboven is een langwerpige gedenksteen in arduin ingemetseld, dragende het opschrift: Hunne majesteiten Koning Albert en

Koningin Elisabeth van België verbleven in dit kasteel in oktober 1914 na het beleg van Antwerpen.

Tegenover het prachtig kasteelgebouw staat de vierkantige duiventoren waarvan de grondvesten gedeeltelijk in de wal terechtkomen. Het zadeldak met schaliën gedekt is tussen ongelijkmatige kantelen ingesloten. Naar het zuid-oosten gericht bemerkt men naar de rechter gevelhoek toe een houten beschot waarin 6 vluchtgaten voor de duiven voorkomen. Vensterkes van circa 0,50 m. vierkant verlichten de duivenkluis. De ingangdeur is naar het westen georiënteerd. De binnenafmetingen zijn 3,00 op 3,00 m. Het binnenste van de toren vertoont op nagenoeg de helft van de gemetste bouwhoogte nog de sporen van een weggebroken holgebogen stenen gewelf of voute waarvan in elk der vier hoeken een steunconsole in witte natuursteen gaaf gebleven zijn. Het dakgeeraamte is volledig in eiken hout.

Terloops weze aangestipt dat in dit zelfde kasteel de vermaarde astronomische « HEIRMANKLOK » is ondergebracht en een aantrekkelijkheid vormt voor het toeristisch publiek.

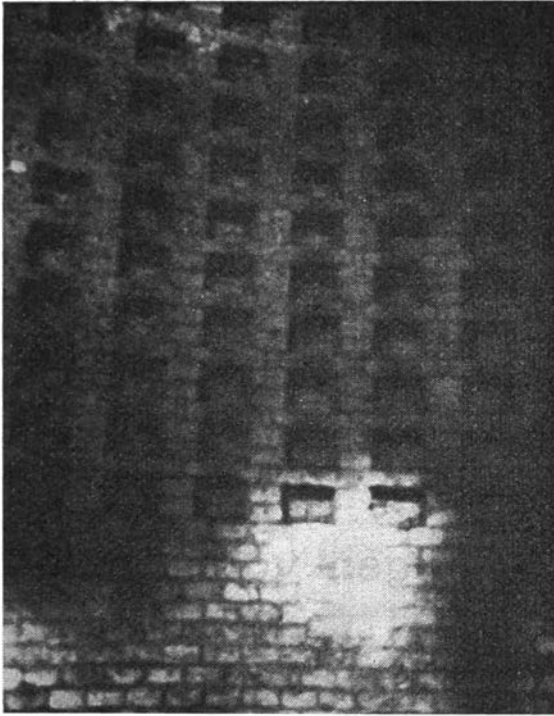
Het prachtig domein is een lust voor elke bezoeker aan de hoofdplaats van het « SOETE WAASLANT ».

BAZEL

Tegenover het gotisch kasteel uit de XIIe eeuw, nog « WISSERKERKE » genaamd, steeds eigendom en bewoond door de adellijke

Duiventoren
Basel

Binnenzicht : nissen in de muren.

familie Vilain XIII, staat een ronde duiventoren als een vooruit-springend bastion deel uitmakend van de belendende bijgebouwen. Wellicht heeft deze toren met zijn spievensters en lantaarnkoepeltje gediend als uitkijkpost in oorlogstijd, maar is in de XVIe eeuw omgevormd tot « duivenkeet ». Deze is op een oude gravuur van het kasteel afgebeeld in Sanderus' *Flandria Illustrata*.

Op een terp van een ruime meter hoog verheft zich het ronde bouwwerk bijna gans begroeid met klimop die karakteristieke bouwvormen verborgen houdt. Het meet 5,00 m. hoog en heeft een binnendiameter van 3,90 m. met wandmuren van 0,75 m. dikte. Er is op nagenoeg een meter hoogte een kijker van 1,40 m. die toegemetseld is. De kegelvormige dakbedekking bestaat uit boven een geplaatste tegels met in top een windwijzer. In de wimpel ervan is « VILAIN XIII » geponst.

Langs de noorderzijde in de hoek gevormd door de torenronning en de aangebouwde stallingen betreedt men langs een laag smal deurtje een soort reduit welke verlucht en verlicht is door één enkele opening van circa 30 cm. waar zich een menselijke lichaam moeilijk kan doorheenwringen. Op kleine manshoogte ontwaart men een koepelvormig gewelf dat het duivenverblijf moet afsluiten. Deze cilindervormige ruimte kan men langs een belendend gebouw bereiken.

Binnenin zijn vanaf circa een meter boven het vlak van de vloer tot op 4,00 m. hoogte, 34 reken van 22 nissen of langwerpige holligheden of woonhokjes, elk 18 cm. lang, 13 cm. hoog en 29 cm. diep in de muren gelaten. Zo tellen we 748 woocellen of een plaats voor ruim 700 koppels duiven. Nochtans hield de heer een tweede duivenkeet op één van zijn landgoederen gelegen te Steendorp, op een wijk ongeveer een uur van daar; zodat we mogen rekenen dat hij in de mogelijkheid was ruim 2000 duiven te houden voor zijn voedselvoorziening(1).

vervolg in nummer 5

O. S. DEPRAET

Vragen van lezers

Saladekermis.

In het begin van de maand juni betitelt men in sommige gemeenten de kermis als de « saladekermis ». Dit geschiedt b.v. in Velzeke bij Zottegem, in Edelare, waar een raditionele geiten- en schapenkeuring plaats heeft tijdens de « saladekermis ». In welke streken is deze benaming nog in voege? Kent gij kermissen, die aldus hun naam ontlennen aan een ongewone binding?

Dank bij voorbaat voor antwoorden. De redactie.

(1) Enkele gegevens zijn ontleend aan een bijdrage over het kasteel WISSEKERKE door Pater Pr. Janssens C.Ss.R, verschenen in « KRUIS en LEEUW in WAASLAND », IVe jg., nr. 1, Lentenummer 1956.

KONINKLIJKE BOND DER OOSTVLAAMSE VOLKSKUNDIGEN.

Vereniging zonder winstooigmerk

De Bond ondersteunt het Museum voor Volkskunde, geeft sedert 1926 Oostvlaamse Zanten uit, afzonderlijke Bijdragen en sedert 1957 Mededelingen van de Dienst voor Volkskundige Opzoekingen.

Samen met de Museumkommissie richt hij kosteloze openbare voordrachten, tentoonstellingen en manifestaties in, alsook de tweejaarlijkse wedstrijden van het Alfons De Cock-fonds.

Samen met de Kommissie voor Kulturele Aangelegenheden van het Provinciaal Bestuur richt hij insgelijks «Enquêtes» over volkskundige verschijnselen van de provincie Oost-Vlaanderen in.

De bibliotheek en het archief van de Bond en van het Museum voor Volkskunde berusten in de zetel, Kraanlei 41, Gent.

Een lid van de Bond werkt mede aan de verrijking van het Museum door de studie van de volkskunde in 't algemeen en van het Oostvlaams Volksleven in het bijzonder, ten eigen bate en in dienst van de volksopvoeding. Museum, tentoonstellingen, poppenspel en feesten zijn gratis toegankelijk op vertoon van de lidkaart.

Bestuur van de Bond: Ere-voorzitter: F. Van Es, Voorzitter: Lic. R. van der Linden. Ondervoorzitters: J. Pieters en Pr. Luyckx. Sekretaris: M. Broeckhove. Penningmeester: R. Depoorter. Archivaris: M. Van Wesemael. Bibliotekaris: Dr. R. Haeseryn. Leden: Lic. H. Arens, Lic. M. Daem, G. Hebbelijck, Lic. L. Hoste, Dr. Nowé, Fr. Van Bost, R. Vankenhove, G. Van Peteghem, G. Weze.

Dienst voor Volkskundige Opzoekingen: M. Broeckhove, Lic. M. Daem, J. Pieters, Lic. R. van der Linden, F. Van Es en M. Van Wesemael.

Feestkomitee: onder voorzitterschap van de H. R. Vankenhove, bestaat uit het bestuur van de Bond, met toevoeging van de heren Robert Van Belle en André Verbeke.

HET MUSEUM VOOR VOLKSKUNDE.

Het Museum voor Volkskunde, gesticht door de Bond der Oostvlaamse Volkskundigen in 1927, in het voormalig Museum voor Oudheden, Lange Steenstraat 14, is in 1962 overgebracht naar het Kinderen Alijns-hospitaal, Kraanlei 41, Gent.

De stad Gent heeft het Museum voor Volkskunde overgenomen, bij besluit van 27 september 1931 en plaatste het onder het toezicht van een kommissie met vertegenwoordigers van het Stadsbestuur en de Bond.

Deze kommissie bestaat uit: Voorzitter: R. Vankenhove. Sekretaris: M. Broeckhove. Penningmeester: G. Hebbelijck. Leden zijn de bestuursleden van de Bond en de afgevaardigden van de Stad. Konservator: Lic. L. Hoste.

Doel van de kommissie: Verzamelen, inventariseren en uitstallen van alle stoffelijke getuigen van het vroegere en huidige volksleven. De voorwerpen, dokumenten en inlichtingen betreffende het volksleven hebben betrekking op de woning, de huishoudelijke inrichting, de voeding, de volkskleding, de vervoermiddelen, de verlichting, het straat- en marktlevens, de volkstypen, de familietradities en -gebruiken, de ambachten met de werktuigen, de volksfeesten en -spelen en andere ontspanningen, het volksgeloof, het sociale leven, de volkskennis en volksgeneeskunde, de volksletterkunde en de volkskunst.

Aankoopkommissie: M. Broeckhove, Lic. L. Hoste, Lic. R. van der Linden, R. Vankenhove, M. Van Wesemael.

De museumkommissie houdt zich zeer aanbevolen voor afstand of schenking, zelfs in bruikleen, van voorwerpen en dokumenten. Ze koopt ook voorwerpen en laat die afhalen aan huis. Verzoek te schrijven aan de konservator: L. Hoste, Rooigemlaan 46, Gent. Tel. 26.28.74, of de sekretaris der kommissie: M. Broeckhove, Oscar de Gruyterstr. 36, Gent. Men kan zich ook rechtstreeks naar het Museum wenden: Kraanlei 41, Gent. Tel. 23.13.36.